

UNIONIN YLEISEN TUOMIOISTUIMEN TUOMIO (toinen jaosto)

12 päivänä heinäkuuta 2011 *

Asiassa T-133/07,

Mitsubishi Electric Corp., kotipaikka Tokio (Japani), edustajinaan solicitor R. Denton ja asianajaja K. Haegeman,

kantajana,

vastaan

Euroopan komissio, asiamiehinään aluksi F. Arbault ja J. Samnadda, sitten X. Lewis, sitten P. Van Nuffel ja J. Bourke ja lopuksi Van Nuffel ja N. Khan,

vastaajana,

jossa on ensisijaisesti kyse vaatimuksesta kumota [EY] 81 artiklan ja ETA-sopimuksen 53 artiklan mukaisesta menettelystä 24.1.2007 tehty komission päätös C(2006) 6762 lopullinen (asia COMP/F/38.899 – Kaasueristeiset kojeistot) siltä osin kuin se koskee kantajaa ja TM T&D:tä ja toissijaisesti vaatimuksesta kumota kyseisen päätöksen 2 artiklan g kohta sekä 2 artiklan h kohta siltä osin kuin ne koskevat kantajaa

* Oikeudenkäyntikieli: englanti.

ja edelleen toissijaisesti vaatimuksesta muuttaa saman päätöksen 2 artiklaa kantajalle määrätyn sakon kumoamiseksi tai, jos sitä ei kumota, alentamiseksi,

UNIONIN YLEINEN TUOMIOISTUIN (toinen jaosto),

toimien kokoonpanossa: jaoston puheenjohtaja I. Pelikánová (esittelevä tuomari) sekä tuomarit K. Jürimäe ja S. Soldevila Fragoso,

kirjaaja: hallintovirkamies C. Kantza,

ottaen huomioon kirjallisessa käsittelyssä ja 11.12.2009 pidetyssä istunnossa esitetyn,

on antanut seuraavan

tuomion

Asian tausta

1. Kantaja

- ¹ Kantaja, Mitsubishi Electric Corp., on japanilainen yhtiö, jolla on toimintaa eri sektoreilla ja erityisesti kaasueristeisten kytkinlaitteiden alalla. Lokakuun 2002 ja

huhtikuun 2005 välisenä aikana sen toiminnasta kaasueristeisten kytkinlaitteiden alalla vastasi yhteisyritys eli TM T & D Corp., jonka Mitsubishi Electric Corp omisti puoliksi Toshiba Corp:in kanssa ja joka purettiin vuonna 2005.

2. Tuotteet

- 2 Kaasueristeisiä kytkinlaitteita käytetään ohjaaman energian virtausta sähköverkoissa. Ne ovat raskaita sähkölaitteita, joita käytetään sähköasemien pääasiallisina komponentteina. Kaasueristeisiä kytkinlaitteita myydään maailmanlaajuisesti toiminta-valmiiden sähköasemien peruskomponentteina tai tällaisiin sähköasemiin liitettävänä erillisinä osina.

3. Hallinnollinen menettely

- 3 ABB Ltd ilmoitti 3.3.2004 Euroopan yhteisöjen komissiolle kilpailua rajoittavista käytännöistä kytkinlaitealalla ja esitti sakoista vapauttamisesta ja sakkojen lieventämisestä kartelleja koskevissa asioissa 19.2.2002 annetun komission tiedonannon (EYVL C 45, s. 3; jäljempänä yhteistyötä koskeva tiedonanto) mukaisen, suullisen sakoista vapauttamista koskevan hakemuksen.
- 4 ABB:n hakemusta sakoista vapauttamisesta täydennettiin suullisilla huomautuksilla ja asiakirjatodisteilla. Komissio myönsi tämän perusteella ABB:lle 24.4.2004 ehdollisen vapautuksen sakoista.

- 5 Komissio aloitti ABB:n ilmoitusten perusteella tutkimuksen ja teki 11. ja 12.5.2004 tarkastuskäyntejä useiden sellaisten yhtiöiden toimitiloissa, jotka toimivat kaasueristeisten kytkinlaitteiden alalla.

- 6 Komissio antoi 20.4.2006.4.20 väitetiedoksiannon, joka annettiin tiedoksi 20 yhtiölle, myös kantajalle. Komissio kuuli 18. ja 19.7.2006 niitä yhtiöitä, joille väitetiedoksianto oli osoitettu.

4. Riidanalainen päätös

- 7 Komissio teki 24.1.2007 [EY] 81 artiklan ja ETA-sopimuksen 53 artiklan mukaisesta menettelystä päätöksen K(2006) 6762 lopullinen (asia COMP/F/38.899 – Kaasueristeiset kojeistot; jäljempänä riidanalainen päätös).

- 8 Komissio esitti riidanalaisen päätöksen 113–123 perustelukappaleessa, että kartelliin osallistuneet eri yritykset olivat sopineet maailmanlaajuisesta kaasueristeisiä kytkinlaitteita koskevien hankkeiden (jäljempänä kytkinlaitteehankkeet) jakamisesta, tiettyjä hankintamenettelyjä lukuun ottamatta, sopimiensa sääntöjen mukaisesti erityisesti niiden arvioituja historiallisia markkinaosuuksia ilmentävien kiintiöiden säilyttämiseksi. Se täsmensi, että kytkinlaitteehankkeiden jakamisessa käytettiin ”Japanin” yhteiskiintiötä ja ”Euroopan” yhteiskiintiötä, joista ensimmäisen japanilaiset ja toisen eurooppalaiset tuottajat sitten jakoivat keskenään. Wienissä 15.4.1988 allekirjoitetulla sopimuksella (jäljempänä kiintiösopimus) määritettiin säännöt kytkinlaitteehankkeiden jakamisesta joko japanilaisille tai eurooppalaisille tuottajille ja niiden arvon huomioon ottamisesta vastaavassa kiintiössä. Lisäksi komissio täsmensi riidanalaisen päätöksen 124–132 perustelukappaleessa, että kartelliin osallistuneet eri yritykset

olivat sopineet kirjoittamattomasta järjestelystä (jäljempänä yhteistoimintajärjestely), jonka perusteella kytkinlaitehankkeet yhtäältä Japanissa ja toisaalta kartellin eurooppalaisten jäsenten kotimaissa, joita kutsuttiin yhteisesti nimellä kytkinlaitehankkeiden ”tuotantomaat”, varattiin kartellin japanilaisille ja eurooppalaisille jäsenille. Tietojenvaihto kahden ryhmän välillä ei koskenut kytkinlaitehankkeita ”tuotantomaissa”, eikä niitä sisällytetty vastaaviin kiintiöihin.

- 9 Kiintiösopimukseen sisältyi myös sääntöjä kartellin toiminnan kannalta välttämättömästä, kahden tuottajaryhmän välisestä tietojenvaihdosta, josta vastasivat erityisesti mainittujen ryhmien sihteerit, toimintaan liittyvien hankintamenettelyjen manipuloinnista ja niiden kytkinlaitehankkeiden hintojen asettamisesta, joita ei voitu jakaa. Kiintiösopimusta sovellettiin sen liitteen 2 mukaan koko maailmassa, pois luettuina Yhdysvallat, Kanada, Japani ja 17 Länsi-Euroopan maata. Lisäksi kytkinlaitehankkeet muissa Euroopan maissa kuin ”tuotantomaissa” varattiin yhteistoimintajärjestelyn perusteella myös eurooppalaiselle ryhmälle, ja japanilaiset tuottajat sitoutuivat siihen, etteivät ne tee tarjouksia eurooppalaisissa kytkinlaitehankkeissa.
- 10 Komission mukaan kytkinlaitehankkeiden jakamista eurooppalaisten tuottajien välillä säänneltiin myös Wienissä 15.4.1988 allekirjoitetulla sopimuksella nimeltään ”E-Group Operation Agreement for GQ-Agreement” (E-ryhmän sopimus kiintiösopimuksen täytäntöönpanosta) (jäljempänä Euroopan kiintiösopimus). Se mainitsi, että kytkinlaitehankkeita jaettiin Euroopassa samoja sääntöjä ja menettelytapoja noudattaen kuin kytkinlaitehankkeita jaettaessa muissa maissa. Erityisesti kytkinlaitehankkeista Euroopassa oli myös ilmoitettava ja ne oli luetteloitava, jaettava ja otettava huomioon yhteistoimintajärjestelyssä tai niille oli määritettävä vähimmäishintataso.
- 11 Päätöksessä esitettyjen tosiseikkojen ja oikeudellisten arviointien perusteella komissio katsoi kyseessä olevien yritysten rikkoneen EY 81 artiklaa ja Euroopan talousalueesta tehdyn sopimuksen (jäljempänä ETA-sopimus) 53 artiklaa ja määräsi kyseessä

oleville yrityksille sakot, joiden määrä laskettiin asetuksen N:o 17/15 artiklan 2 kohdan ja EHTY:n perustamissopimuksen 65 artiklan 5 kohdan mukaisesti määrättävien sakkojen laskennasta annettujen suuntaviivojen (EYVL 1998, C 9, s. 3; jäljempänä sakkojen laskennasta annetut suuntaviivat) sekä yhteistyötä koskevassa tiedonannossa esitetyn menetelmän mukaisesti.

- 12 Komissio totesi riidanalaisen päätöksen 1 artiklassa, että kantaja oli osallistunut kilpailusääntöjen rikkomiseen 15.4.1988–11.5.2004.

- 13 Kantajalle määrättiin riidanalaisen päätöksen 1 artiklassa todetusta rikkomisesta riidanalaisen päätöksen 2 artiklassa 118 575 000 euron suuruinen sakko, josta sen oli maksettava TM T & D:n tekemää rikkomista vastaava määrä eli 4 650 000 euroa yhteisvastuullisesti Toshiba kanssa.

Menettely ja asianosaisten vaatimukset

- 14 Kantaja nosti nyt käsiteltävän kanteen unionin yleisen tuomioistuimen kirjaamoon 18.4.2007 jättämällä kannekirjelmällä. Kantaja pyysi 6.6.2007 prosessinjohtotoimia, koska komissio oli toimittanut tietoja riidanalaisen päätöksen eri adressaattien liikevaihdoista.

- 15 Vastine jätettiin 21.8.2007.

- 16 Kantaja vaati unionin yleisen tuomioistuimen kirjaamoon 1.11.2007 toimittamallaan asiakirjalla yksipuolista tuomiota unionin yleisen tuomioistuimen työjärjestyksen 122 artiklan nojalla. Kantaja jätti vastauksensa 5.11.2007.
- 17 Vaatimus yksipuolisen tuomion antamisesta hylättiin 29.1.2008 tehdyllä ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen toisen jaoston päätöksellä.
- 18 Kirjallinen käsittely päättyi 18.3.2008 jätettyyn vastaajan vastaukseen.
- 19 Unionin yleinen tuomioistuin (toinen jaosto) päätti 22.9.2009 esittelevää tuomaria kuultuaan aloittaa suullisen menettelyn. Unionin yleinen tuomioistuin pyysi työjärjestyksen 64 artiklan mukaisena prosessinjohtotoimena komissiota esittämään joitakin asiakirjoja ja asianosaisia lausumaan näiden samojen asiakirjojen merkityksessä väitteissä, jotka koskevat asiakirjaan tutustumisoikeuden loukkaamista. Unionin yleinen tuomioistuin esitti asianosaisille myös kirjallisesti kysymyksiä, joihin se pyysi näiltä vastausta istunnossa.
- 20 Komissio toimitti kyseiset asiakirjat vastauksena unionin yleisen tuomioistuimen pyyntöön 26.10.2009. Kantaja esitti huomauksensa 19.11.2009. Komissio esitti 2.12.2009 täydentävän asiakirjan, ja vastasi kantajan huomautuksiin 3.12.2009.
- 21 Asianosaisten lausumat ja vastaukset unionin yleisen tuomioistuimen esittämiin kirjallisiin ja suullisiin kysymyksiin kuultiin 11.12.2009 pidetyssä istunnossa.

22 Kantaja vaatii, että unionin yleinen tuomioistuin

- ensisijaisesti kumoaa riidanalaisen päätöksen siltä osin kuin sitä sovelletaan kantajaan ja TM T & D:hen,
- toissijaisesti kumoaa riidanalaisen päätöksen 2 artiklan g ja h kohdan siltä osin kuin sitä sovelletaan kantajaan,
- toissijaisesti muuttaa riidanalaisen päätöksen 2 artiklaa siltä osin kuin sitä sovelletaan kantajaan tälle määrätyn sakon kumoamiseksi tai, jos sitä ei kumota, alentamiseksi,
- velvoittaa komission joka tapauksessa korvaamaan oikeudenkäyntikulut.

23 Komissio vaatii, että unionin yleinen tuomioistuin

- hylkää kanteen perusteettomana,
- velvoittaa kantajan korvaamaan asiassa aiheutuneet oikeudenkäyntikulut.

Oikeudellinen arviointi

- 24 Kantaja katsoo aluksi, ettei vastinetta voida ottaa tutkittavaksi, ja väittää, että se on epäjohdonmukainen eikä vastaa kannekirjelmässä esitettyihin perusteisiin.
- 25 Tässä yhteydessä on huomautettava, että työjärjestyksen 46 artiklan 1 kohdan b alakohdan nojalla vastineessa on mainittava ne tosiseikat ja oikeudelliset perusteet, joihin vastaa vetoa.
- 26 Esillä olevassa asiassa esitetty vastine täyttää kuitenkin tämän vaatimuksen. Se, ovatko komission esittämät väitteet merkityksellisiä tai perusteltuja on toinen ja erillinen kysymys. Näin ollen on hylättävä kantajan väite, jonka mukaan vastinetta ei voida ottaa tutkittavaksi.
- 27 Asian aineellisten perusteiden osalta kantaja vetoaa viiteentoista kanneperusteeseen. Ensimmäisen kanneperusteeseen mukaan komissio ei ole osoittanut, että kantaja rikkoi EY 81 artiklaa ja ETA-sopimuksen 53 artiklaa osallistumalla kartelliin, jonka tarkoituksena tai seurauksena on kilpailun rajoittuminen Euroopan talousalueella (jäljempänä ETA). Toisen kanneperusteeseen mukaan komissio ei ole näyttänyt toteen, että oli olemassa sopimus, jolla rikottiin EY 81 artiklaa ja ETA-sopimuksen 53 artiklaa ja jossa kantaja oli sopimuspuolena. Kolmannen kanneperusteeseen mukaan komissio teki virheen, kun se ei hyväksynyt todisteita, jotka osoittivat, että kantaja ei ole eurooppalaisilla markkinoilla ja että sen oli mahdotonta päästä niille. Neljännen kanneperusteeseen mukaan kääntäessään todistustaakan komissio rikkoi todistelusäännöksiä ja loukkasi siten syyttömyysoletaman periaatetta. Viidennen kanneperusteeseen mukaan komissio loukkasi yhdenvertaisen kohtelun periaatetta ja suhteellisuusperiaatetta laskiessaan sakon laskentapohjan vuoden 2001 liikevaihdon perusteella. Kuudennen

kanneperusteen mukaan komissio laiminlöi perusteluvollisuuden päättäessään, että sakko oli laskettava vuoden 2001 liikevaihdon perusteella. Seitsemännen kanneperusteen mukaan komissio teki virheen määritellessään kaasueristeisten kytkinlaitteiden maailmanmarkkinat ja kantajan osuuden mainituista markkinoista ja loukkasi näin ollen yhdenvertaisen kohtelun periaatetta ja suhteellisuusperiaatetta. Kahdeksannen kanneperusteen mukaan komissio laiminlöi perusteluvollisuuden todetessaan, että kantajan osuus maailmanmarkkinoista oli 15–20 prosenttia. Yhdeksännen kanneperusteen mukaan komissio loukkasi hyvän hallinnon periaatetta arvioidessaan maailmanmarkkinoiden arvon. Kymmenennen kanneperusteen mukaan komissio loukkasi yhdenvertaisen kohtelun periaatetta ja suhteellisuusperiaatetta laskiessaan kantajaan sovellettavan ehkäisevän vaikutuksen kerrointa. Yhdennentoista kanneperusteen mukaan komissio loukkasi suhteellisuusperiaatetta laskiessaan kantajan sakon ja eurooppalaisten tuottajien sakon samalla tavalla. Kahdennentoista kanneperusteen mukaan komissio ei ottanut sakkoa laskiessaan huomioon olennaista taloudellista ja teknistä näyttöä. Kolmannentoista kanneperusteen mukaan komissio teki virheen laskiessaan kartellin keston. Neljännen toista kanneperusteen mukaan komissio loukkasi kantajan puolustautumisoikeuksia ja sen oikeutta oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin, kun se ei antanut kantajan tutustua sitä vastaan ja sen puolesta puhuviin seikkoihin. Viidennentoista kanneperusteen mukaan komissio loukkasi kantajan puolustautumisoikeuksia, kun se ei antanut tälle tiedoksi päätelmiään yhteistoimintajärjestelyyn olennaisesti kuuluvasta korvausteoriasta.

- 28 Komissio kiistää kantajan esittämien kanneperusteiden perusteltavuuden.
- 29 Aivan ensiksi on todettava, ettei kantaja ole täsmentänyt, mihin esittämistään kanneperusteista se perustaa eri vaatimuksensa. Tästä on todettava aluksi, että kantaja on vedonnut ensimmäiseen, toiseen, kolmanteen ja neljänteen kanneperusteeseen sekä kolmanteentoista, neljänteen toista ja viidenteentoista kanneperusteeseen ensisijaisen vaatimuksensa tueksi. Jos jokin näistä kanneperusteista hyväksytään, riidanalaisen päätöksen 1 ja 2 artikla on kumottava ainakin osittain siltä osin kuin ne koskevat kantajaa. Tämän jälkeen on katsottava, että kanneperusteet viidennestä kahteentoista koskevat kantajalle langetetun sakon määrittämistä, ja kantaja vetoaa niihin näin ollen tukeakseen toissijaista vaatimustaan siitä, että riidanalaisen päätöksen 2 artiklan g ja h kohta on kumottava siltä osin kuin niitä sovelletaan kantajaan. Lopuksi

on todettava, ettei kantaja ole vedonnut itsenäiseen kanneperusteeseen viimesijaisen vaatimuksensa tueksi.

1. Ensisijainen vaatimus riidanalaisen päätöksen kumoamisesta siltä osin kuin sitä sovelletaan kantajaan ja TM T & D:hen

- ³⁰ Ensimmäisenä on käsiteltävä neljästoista ja viidestoista kanneperuste, koska riidanalaisen päätöksen kumoaminen kantajan puolustautumisoikeuksien loukkaamisen perusteella tekisi mainitun päätöksen aineellisen tutkimisen tarpeettomaksi. Sen jälkeen on käsiteltävä yhdessä ensimmäinen, kolmas ja neljäs kanneperuste, jotka koskevat kaikki näyttöä yhteistoimintajärjestelystä. Lisäksi on tutkittava toinen kanneperuste, joka koskee mainitun järjestelyn määrittelemistä EY 81 artiklan ja ETA-sopimuksen 53 artiklan rikkomiseksi. Lopuksi on arvioitava kolmastoista kanneperuste, joka koskee väitetyn kartellin kesto.

Neljästoista kanneperuste, jonka mukaan komissio loukkasi kantajan puolustautumisoikeuksia ja sen oikeutta oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin, kun se ei antanut kantajan tutustua sitä vastaan ja sen puolesta puhuviin seikkoihin

Asianosaisten lausumat

- ³¹ Kantaja katsoo, ettei se saanut tutustua tiettyihin sitä vastaan ja sen puolesta puhuviin seikkoihin, jotka sisältyivät komission asiakirja-aineistoon, ja että sen puolustautumisoikeuksia ja oikeutta oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin on siten loukattu.

- 32 Kantajaa vastaan puhuvista seikoista tämä väittää, että riidanalaisesta päätöksessä tuotiin esiin todisteita, joista se ei ollut tietoinen ja joihin se ei näin ollen voinut ottaa kantaa. Kantaja korostaa yhtäältä, ettei se saanut tutkia Fujin 21.11.2006 esittämiä todisteita, jotka osoittavat, että kiintiösopimus ei olisi voinut toimia ilman yhteistoimintajärjestelyä.
- 33 Toisaalta kantaja väittää, että sille ei toimitettu myöskään marraskuussa 2006 esitettyjä todisteita, jotka osoittavat, että Alstom ja Areva eivät ole kiistäneet yhteistoimintajärjestelyn olemassaoloa.
- 34 Kantajan puolesta puhuvista seikoista tämä tähdentää ensinnäkin toimittaneensa komissiolle 8.11.2006 useilta muilta yrityksiltä saamiaan todistajanlausuntoja, jotka puhuivat kantajan puolesta mutta joita ei kuitenkaan annettu tiedoksi muille asianosaisille.
- 35 Kantaja katsoo toiseksi, että sille ei annettu tiedoksi väitetiedoksiintoon annettua Hitachin täydentävää vastausta, jossa Hitachi vastusti komission tulkintaa alkuperäiseen vastaukseen sisältyvistä lausunnoista, jotka koskivat ilmoittamis- ja kiintiönlukemismekanismeja.
- 36 Kantaja valittaa kolmanneksi, että se ei saanut tutustua näyttöön, joka kyseenalaistaa yhteistoimintajärjestelyn olemassaolon ja vahvistaa, että ETAn kytkinlaitteiden markkinoille pääsyssä oli esteitä. Tällaista näyttöä oli saatu Siemens-yritykseltä, joka kuuluu samaan konserniin kuin VA TECH Transmission & Distribution GmbH & Co KEG (jäljempänä VA TECH), sekä Hitachilta ja Toshibaalta. Kantaja ei saanut tutustua varsinkaan Hitachin ja Toshiba esittämiin lausuntoihin ja taloudellisiin ja teknisiin selvityksiin, Siemensin ja Hitachin työntekijöiden todistajanlausuntoihin eikä vastaukseen, jonka VA TECH antoi väitetiedoksiintoon. Kantaja väittääkin, että

komissio väaristeli VA TECHin kantaa todetessaan riidanalaisen päätöksen 130 perustelukappaleessa, että VA TECH ei ollut avoimesti kiistänyt yhteistoimintajärjestelyn olemassaoloa.

- 37 Kantaja korostaa vielä neljänneksi, että se ei saanut tutustua S:n lausuntoihin, jotka esitettiin Alstomin nimissä ja jotka koskivat kartellin päättymistä vuonna 1999.
- 38 Komissio kiistää kantajan väitteiden paikkansapitävyyden.

Unionin yleisen tuomioistuimen arviointi asiasta

- 39 Puolustautumisoikeuksien noudattaminen edellyttää, että asianomainen saa hallinnollisen menettelyn kuluessa ilmaista asianmukaisesti näkemyksensä esiin tuotujen tosiseikkojen ja olosuhteiden paikkansapitävyydestä ja merkityksestä sekä niistä asiakirjoista, joita komissio on käyttänyt perustamissopimuksen rikkomista koskevan väitteensä tukena (yhdistetyt asiat C-204/00 P, C-205/00 P, C-211/00 P, C-213/00 P, C-217/00 P ja C-219/00 P, Aalborg Portland ym. v. komissio, tuomio 7.1.2004, Kok., s. I-123, 66 kohta).
- 40 Puolustautumisoikeuksien noudattamisen periaatteeseen erottamattomasti liittyvä oikeus tutustua asiakirjoihin merkitsee sitä, että komission on annettava asianomaiselle yritykselle mahdollisuus tutkia kaikki tutkinta-aineistoon sisältyvät asiakirjat, joilla saattaa olla merkitystä sen puolustuksen kannalta. Näihin kuuluvat sekä asianomaista vastaan että sen puolesta puhuvat asiakirjat muiden yritysten liikesalaisuuksia, komission sisäisiä asiakirjoja ja muita luottamuksellisia tietoja lukuun ottamatta

(edellä 39 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Aalborg Portland ym. v. komissio, tuomion 68 kohta).

- 41 Tässä yhteydessä on muistettava, että asianomaiselle yritykselle ilmoitetaan vasta hallinnollisen menettelyn kontradiktorisen vaiheen alussa väitetiedoksiannolla kaikista niistä olennaisista seikoista, joihin komissio nojautuu tässä menettelyn vaiheessa, ja tällä yrityksellä on vasta tässä vaiheessa oikeus tutustua asiakirjoihin puolustautumisoikeuksiansa tehokkaan käyttämisen turvaamiseksi. Näin ollen muiden kartelliin osallistuneiden yritysten väitetiedoksiantoon antamat vastaukset eivät lähtökohtaisesti kuulu niihin tutkinta-aineiston asiakirjoihin, joihin osapuolet voivat tutustua (asia T-161/05, Hoechst v. komissio, tuomio 30.9.2009, 163 kohta, Kok., s. II-3555).
- 42 Jos komissio aikoo perustaa kantansa väitetiedoksiantoon annetun vastauksen oteeseen tai tällaiseen vastaukseen liitettyyn asiakirjaan näyttääkseen EY 81 artiklan 1 kohdan soveltamismenettelyssä toteen, että kilpailusääntöjä on rikottu, muille tässä menettelyssä mukana oleville yrityksille on kuitenkin annettava mahdollisuus ottaa kantaa tällaiseen todisteeseen. Tällaisissa olosuhteissa väitetiedoksiantoon annetun vastauksen kyseinen ote tai tähän vastaukseen liitetty asiakirja on todellisudessa niitä yrityksiä vastaan puhuvaa näyttöä, jotka ovat mahdollisesti osallistuneet kilpailusääntöjen rikkomiseen (ks. edellä 41 kohdassa mainittu asia Hoechst v. komissio, tuomion 164 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen). Mainittua oikeuskäytäntöä voidaan soveltaa vastaavasti ETA-sopimuksen 53 artiklan 1 kohtaan.
- 43 On todettava vastaavasti, että jos väitetiedoksiantoon annetun vastauksen ote tai tällaiseen vastaukseen liitetty asiakirja voivat olla merkityksellisiä yrityksen puolustautumiselle siten, että yritys voi vedota niihin komission tuossa vaiheessa tekemien päätelmien vastaisina seikkoina, ne ovat puolustuksen puolesta puhuvia todisteita. Kyseisen yrityksen on tällöin voitava tutkia kyseinen vastauksen ote tai asiakirja ja lausua niistä.

- 44 Toisaalta pelkästään se seikka, että muut yritykset ovat esittäneet samat väitteet kuin kyseinen yritys ja että ne ovat mahdollisesti käyttäneet enemmän resursseja puolustautumiseen, ei riitä siihen, että näitä väitteitä pidettäisiin yrityksen puolesta puhuvina seikkoina (ks. vastaavasti asia T-43/02, Jungbunzlauer v. komissio, tuomio 27.9.2006, Kok., s. II-3435, 353 ja 355 kohta).
- 45 Sen seurauksista, että asiakirjaan tutustuminen ei ole tapahtunut näiden sääntöjen mukaan, on todettava, että se, että asiakirjaa, johon komissio on nojautunut todessaan yrityksen rikkoneen kilpailusääntöjä, ei ole annettu tiedoksi, merkitsee puolustautumisoikeuksien loukkaamista ainoastaan siinä tapauksessa, että asianomainen yritys osoittaa, että lopputulos, johon komissio on päätöksessä päätenyt, olisi ollut erilainen, mikäli asianomaista vastaan puhuva asiakirja, jota ei ole annettu tiedoksi, olisi pitänyt poistaa todisteiden joukosta (edellä 39 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Aalborg Portland ym. v. komissio, tuomion 71 ja 73 kohta).
- 46 Mikäli kyseessä on tilanne, jossa tiedoksi antamatta on jätetty asianomaisen puolesta puhuva asiakirja, kyseisen yrityksen on ainoastaan osoitettava, että sen tiedoksi antamatta jättäminen on saattanut vaikuttaa yrityksen vahingoksi menettelyn kulkuun ja komission päätöksen sisältöön. Riittää, että yritys osoittaa, että se olisi kyennyt käyttämään kyseistä sen puolesta puhuvaa asiakirjaa puolustuksessaan eli se osoittaa, että jos se olisi kyennyt vetoamaan niihin hallinnollisissa menettelyssä, se olisi voinut tuoda esiin seikkoja, jotka eivät olisi olleet sopusoinnussa komission siinä vaiheessa tekemien päätelmien kanssa, ja olisi siten kyennyt jollain tavoin vaikuttamaan arviointeihin, joita komissio on tehnyt päätöksessä ainakin sen osalta todetun menettelytavan vakavuudesta ja kestosta ja samalla sakon määrästä (edellä 39 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Aalborg Portland ym. v. komissio, tuomion 74 ja 75 kohta).
- 47 Se mahdollisuus, että tiedoksi antamatta jäänyt asiakirja olisi saattanut vaikuttaa menettelyn kulkuun ja komission päätöksen sisältöön, voidaan näyttää toteen ainoastaan sen jälkeen, kun on tutkittu alustavasti tietyt todisteet, joista ilmenee, että

tiedoksi antamatta jääneillä asiakirjoilla on – näiden todisteiden osalta – saattanut olla merkitystä, jota ei olisi saanut vähätellä (edellä 39 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Aalborg Portland ym. v. komissio, tuomion 76 kohta).

- 48 Esillä olevassa asiassa on kantajaa vastaan puhuvista seikoista todettava, että komissio myöntää, ettei se voinut tukeutua Fujin esittämiin huomautuksiin, joita kantajalle ei annettu tiedoksi, niiden kanneperusteiden tueksi, jotka kantajiin kohdistettiin riidanalaisessa päätöksessä, mutta kiistää, että se on tosiasiallisesti viitannut niihin asianomaista vastaan puhuvina todisteina. On kuitenkin todettava, että komissio viittasi riidanalaisen päätöksen 125 ja 255 perustelukappaleessa Fujin esittämiin täydentäviin huomautuksiin ja varsinkin sen 21.11.2006 esittämiin huomautuksiin yhteistoimintajärjestelyn olemassaolon toteen näyttämisen tueksi.
- 49 Komissio väittää toisaalta, ettei se perustanut päätöstään Alstomin ja Arevan neutraaliksi väitettynä käsitykseen päätelläkseen yhteistoimintajärjestelyn olemassaolon, vaan se ainoastaan totesi tämän käsityksen. Vaikka tämä tulkinta vahvistetaan riidanalaisen päätöksen 125 perustelukappaleessa, jossa Alstomin, Arevan ja VA TECH:n käsityksille ei anneta mitään muita todisteita tukevaa arvoa, toisin kuin Fujin lausunnoille, joissa vahvistetaan yhteistoimintajärjestelyn olemassaolo, kyseinen tulkinta asetetaan kyseenalaiseksi päätöksen 255 perustelukappaleessa, jossa komissio viittaa siihen, että tietyt eurooppalaiset tuottajat ovat implisiittisesti tunnustaneet yhteistoimintajärjestelyn olemassaolon.
- 50 Alstomin ja Arevan neutraalia kantaa ei kuitenkaan voida pitää todisteena yhteistoimintajärjestelyn olemassaolosta. Kun nimittäin otetaan huomioon komissiolle EY 81 artiklan ja ETA-sopimuksen 53 artiklan soveltamista koskevassa menettelyssä kuuluva todistustaakka, se, että jokin yritys ei kiistä jotakin tosiseikkaa, ei vahvista kyseisen tosiseikan olemassaoloa. Komissio ei näin ollen voinut vedota Alstomin ja

Arevan kantaan kantajaa vastaan puhuvana seikkana, riippumatta siitä, noudatettiin-ko puolustautumisoikeuksia vai ei.

- 51 Lopputulos, johon päädytään niiden kantajan väitteiden osalta, jotka koskevat sitä vastaan puhuvia seikkoja, riippuu siksi tuloksesta, johon päädytään yhteistoimintajärjestelyn olemassaolon todistamista koskevan ensimmäisen kanneperusteen tutkimisessa. Jos nimittäin todetaan, että kyseisen järjestelyn olemassaolo on näytetty oikeudellisesti riittävällä tavalla toteen myös, jos mainitut Fujin esittämät huomautukset sekä Alstomin ja Arevan neutraaliksi väitetty kanta on poistettu asianomaisia vastaan puhuvien todisteiden joukosta, tämä kanneperusteen osa on hylättävä. Jos sen sijaan todetaan, että kyseiset seikat tukevat tarpeellisella tavalla yhteistoimintajärjestelyn olemassaolosta esitettyjä riidanalaisen päätöksen toteamuksia, kantajan väite on hyväksyttävä ja riidanalainen päätös on siis kumottava siltä osin kuin se koskee kantajaa.
- 52 Kantajan puolesta puhuvia seikkoja koskevista kantajan väitteistä on heti alkuun hylättävä väite, jonka mukaan joitakin sen esittämiä todisteita ei annettu tiedoksi väitetiedoksiannon muille vastaanottajille. Se, että kyseisiä todisteita ei olisi annettu tiedoksi muille vastaanottajille, voisi vaikuttaa nimittäin korkeintaan mainittujen vastaanottajien puolustukseen mutta ei kantajan puolustukseen.
- 53 Unionin yleinen tuomioistuin on sitä paitsi pyytänyt komissiota toimittamaan asiakirjat, jotka kantaja on yksilöinyt jollakin tarkkuudella.
- 54 Ensinnäkin on huomautettava, että toisin kuin kantaja väittää, Hitachin väitetiedoksiantoon antamassa täydentävässä vastauksessa ei kyseenalaisteta ilmoittamis- ja kiintiönlukemismekanismista esitettyjen Hitachin lausuntojen asiasisältöä. Hitachi

tyytyi mainitussa täydentävässä vastauksessaan ainoastaan kiistämään komission tulkinnan kyseisistä lausunnoista ja varsinkin niiden merkityksellisyyden todisteena yhteistoimintajärjestelystä ja kilpailusääntöjen yhtenä kokonaisuutena pidettävästä rikkomisesta, joka käsitti tämän yhteistoimintajärjestelyn ja kiintiösopimuksen. Hitachi oli kuitenkin esittänyt nämä samat perustelut jo väitetiedoksiantoon antamansa ensimmäisen vastauksen otteessa, jonka komissio oli antanut tiedoksi kantajalle. Hitachin väitetiedoksiantoon antamaa täydentävää vastausta ei näin ollen voida pitää asianomaisen puolesta puhuvana todisteena, jonka tiedoksi antaminen olisi voinut vaikuttaa menettelyn kulkuun ja riidanalaisen päätöksen sisältöön.

- 55 Kuten kantaja väittää, VA TECH kiisti lisäksi nimenomaisesti yhteistoimintajärjestelyn olemassaolon väitetiedoksiantoon antamassaan vastauksessa. Vaikka tämä seikka on otettava huomioon tutkittaessa yhteistoimintajärjestelyn toteen näyttämistä koskevaa ensimmäistä kanneperustetta, se ei itsessään kuitenkaan osoita, että kantajan puolustautumisoikeuksia loukattiin, koska kantaja ei tarkenna, missä määrin VA TECHin kannan väärä tulkinta vaikeutti sen puolustautumista.
- 56 Sitä paitsi sekä VA TECH että Hitachi, Toshiba ja Siemens kiistivät launnonissaan yhteistoimintajärjestelyn olleen olemassa ja kertoivat eurooppalaisille markkinoille pääsyssä olleen esteitä. Hitachi ja Toshiba esittivät lisäksi asiantuntijaselvityksiä tukeakseen omaa kantaansa tässä asiassa.
- 57 Kantaja itsekin kiisti yhteistoimintajärjestelyn ja siitä käydyt keskustelut hallinnollisen menettelyn aikana, ja vetosi siihen, että eurooppalaisille markkinoille pääsyssä oli ollut ”huomattavia” esteitä ja esitti niistä asiantuntijaselvityksiä, jotka olivat

samanlaisia kuin Hitachin ja Toshiba selvitykset. Sen vuoksi väitetiedoksiannon muilta vastaanottajilta saatuja lausuntoja ja selvityksiä ei voida pitää kantajan puolesta puhuvina seikkoina.

- 58 Hitachin ja Siemensin työntekijät ilmoittivat puolestaan todistajanlausunnoissaan, että kiintiösopimusta ei sovellettu Euroopassa toteutettavissa kytkinlaitehankkeissa. He myös kiistivät yhteistoimintajärjestelyn ja siitä käydyt keskustelut ja mainitsivat, että ETAn markkinoille pääsyssä oli ollut huomattavia esteitä. Hitachin todistajat kertoivat lisäksi yksityiskohtia Alstomin heinäkuussa 2002 tekemästä ehdotuksesta, joka koski eurooppalaisten ja japanilaisten tuottajien välistä järjestelyä, ja he kertovat Hitachin hylänneen tämän ehdotuksen.
- 59 Tässä yhteydessä on huomautettava, että yhtiön työntekijöiden kirjallisia todistajanlausuntoja, jotka on laadittu yhtiön valvonnan alaisena ja jotka se on esittänyt puolustautuakseen komission hallinnollisen menettelyn aikana, ei voida pääsääntöisesti pitää saman yhtiön ilmoituksista erillisinä ja itsenäisinä todisteina. Yhtiön näkemys tosiseikoista, joista komissio sitä moittii, perustuu nimittäin yleensä ensisijaisesti sen työntekijöiden ja johtajien tietoihin ja mielipiteisiin.
- 60 Kuten edellä 57 kohdassa huomautettiin, kantaja toisaalta itse kiisti yhteistoimintajärjestelyn ja siitä käydyt keskustelut hallinnollisen menettelyn aikana ja vetosi siihen, että eurooppalaisille markkinoille pääsyssä oli ollut ”huomattavia” esteitä. Se väitti myös, että kiintiösopimus ei koskenut ETA-aluetta. Näin ollen sitä, että tällaisia argumentteja ovat esittäneet myös yritykset, ei voida pitää kantajan puolesta puhuvana seikkana.

- 61 Myös Alstomin heinäkuussa 2002 tekemän ehdotuksen yksityiskohdat tuotiin esiin väitetiedoksiannossa. Tämä todiste ei näin ollen ole kantajan puolesta puhuva seikka.
- 62 Saatuaan tutustua S:n lausuntoihin kantaja ei myöskään löytänyt niistä näyttöä, jota se olisi voinut hyödyntää puolustuksessaan. Yleinen väite, jonka mukaan mainitut lausunnot ovat kantajan puolesta puhuva seikka, on siis hylättävä toteennäyttämättömänä.
- 63 Kaiken edellä esitetyn perusteella kantajan väitteet siitä, että se ei saanut tutustua itsensä puolesta puhuviin seikkoihin, on hylättävä. Kuten edellä 51 kohdasta ilmenee, lopputulos, johon tämän kanneperusteen osalta päädytään, riippuu kuitenkin tuloksesta, johon päädytään ensimmäisen kanneperusteen tutkimisessa.

Viidestoista kanneperuste, jonka mukaan komissio loukkasi kantajan puolustautumisoikeuksia, kun se ei antanut tälle tiedoksi päätelmiään yhteistoimintajärjestelyyn olennaisesti kuuluvasta korvausteoriasta

Asianosaisten lausumat

- 64 Kantaja korostaa, että komissio ei ilmoittanut väitetiedoksiannossa, että korvaus, jonka eurooppalaiset tuottajat myönsivät yhteistoimintajärjestelyssä japanilaisille

tuottajille ilmoittamis- ja kiintiönlukemismekanismien välityksellä, oli näyttö kyseisen järjestelyn olemassaolosta. Kantajan mukaan tämä teoria mainitaan ensimmäisen kerran riidanalaisessa päätöksessä. Komissio onkin kantajan mielestä laiminlyönyt velvollisuutensa antaa asianomaisille osapuolille tilaisuuden tuoda esiin näkemyksensä niistä todisteista, joihin päätös perustuu.

65 Komissio kiistää kantajan väitteiden paikkansapitävyyden.

Unionin yleisen tuomioistuimen arviointi asiasta

66 Oikeuskäytännön mukaan väitetiedoksiannossa on selkeästi mainittava kaikki ne oleelliset seikat, joihin komissio tässä menettelyvaiheessa nojautuu. Tämä voidaan kuitenkin tehdä tiivistelmänomaisesti, eikä päätöksen tarvitse välttämättä täydellisesti vastata väitetiedoksiantoa, sillä väitetiedoksianto on valmisteleva asiakirja, jossa tosiseikoista ja oikeudellisista seikoista tehdyt arviot ovat täysin väliaikaisia (edellä 39 kohdassa mainittu asia Aalborg Portland ym. v. komissio, tuomion 67 kohta). Vaikka siis komissio ei voi asettaa asianomaisten henkilöiden vastuulle väitetiedoksiannossa tarkoitetuista rikkomisista poikkeavia rikkomisia ja voi ottaa päätöksen perustaksi ainoastaan ne tosiseikat, josta asianomaisilla henkilöillä on ollut mahdollisuus selittää, sen on kuitenkin otettava huomioon hallinnollisessa menettelyssä ilmenneet seikat joko hylätäkseen huonosti perustellut väitteet tai muuttaakseen ja täydentääkseen, sekä tosiseikkojen osalta että oikeudellisesti, hyväksymiensä väitteiden tukena olevaa argumentaatiota (ks. vastaavasti asia 41/69, ACF Chemiefarma v. komissio, tuomio 15.7.1970, Kok., s. 661, Kok. Ep. I, s. 455, 92–94 kohta).

- 67 Esillä olevassa asiassa on myönnettävä, että komissio ei maininnut väitetiedoksiannossa nimenomaisesti, että ilmoittamis- ja kiintiöönlukemismekanismi oli korvaus, jonka eurooppalaiset tuottajat myönsivät mahdollisina uskottavina kilpailijoina pitämilleen japanilaisille tuottajille vastineeksi siitä, että nämä noudattivat yhteistoimintajärjestelyä.
- 68 Väitetiedoksiannossa kuvataan kuitenkin ne tosiseikat, joihin kyseinen teoria perustuu. Yhteistoimintajärjestely ja kiintiöönlukemismekanismi esitetään nimittäin lyhyesti väitetiedoksiannon 100, 106 ja 110 kohdassa, ja niitä kuvaillaan tarkemmin myöhemmin asiakirjassa. Väitetiedoksiannon 120 kohdasta käy niin ikään ilmi, että japanilaiset tuottajat olivat komission mielestä mahdollisia uskottavia kilpailijoita ETAssa toteutettavissa kytkinlaitehankkeissa.
- 69 Toisaalta kantaja totesi väitetiedoksiantoon antamansa vastauksen 59 kohdassa, että komissio viittasi ilmoittamis- ja kiintiöönlukemismekanismiin näyttönä yhteistoimintajärjestelyn olemassaolosta. Kantajan onkin katsottava ymmärtäneen väitetiedoksiannon perusteella, että komissio piti ilmoittamis- ja kiintiöönlukemismekanismia tärkeänä näyttönä väitetystä kilpailusääntöjen rikkomisesta. Kantaja myös esitti väitetiedoksiantoon antamansa vastauksen 59–64 kohdassa seikkaperäisesti oman näkemyksensä kyseistä mekanismeista koskevasta näytöstä ja sen merkityksestä väitettyyn yhteistoimintajärjestelyyn nähden.
- 70 Näin ollen on todettava, että kantaja kykeni väitetiedoksiannon sisällön perusteella ilmaisemaan kantansa niistä tosiseikoista, joihin komission väitetiedoksiannossa ja riidanalaisessa päätöksessä esittämä väite perustui.

71 Viidestoista kanneperuste on siis hylättävä.

Ensimmäinen, kolmas ja neljäs kanneperuste, joissa väitetään, että komissio ei osoittanut kantajan osallistuneen kartelliin, että se teki virheen hylätessään todisteet, jotka osoittivat, että kantaja ei ole eurooppalaisilla markkinoilla ja että sen oli mahdotonta päästä niille, ja että kääntäessään todistustaakan komissio rikkoi todistelusäännöksiä ja loukkasi siten syyttömyysolettaman periaatetta

72 Oikeuskäytännön mukaan komission on esitettävä selvitys niistä kilpailusääntöjen rikkomisista, jotka se on katsonut tapahtuneeksi, ja hankittava oikeudellisesti riittävät todisteet kilpailusääntöjen rikkomisen muodostavista seikoista (ks. yhdistetyt asiat T-44/02 OP, T-54/02 OP, T-56/02 OP, T-60/02 OP ja T-61/02 OP, Dresdner Bank ym. v. komissio, tuomio 27.9.2006, Kok., s. II-3567, 59 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).

73 Tässä yhteydessä on todettava, että tuomioistuimen ollessa epävarma sen on ratkaisutava asia sen yrityksen eduksi, jolle päätös, jossa todetaan kilpailusääntöjen rikkominen, on osoitettu. Tuomioistuin ei voi todeta, että komissio on oikeudellisesti riittävällä tavalla näyttänyt kyseessä olevan kilpailusääntöjen rikkomisen, jos se ei ole saavuttanut täyttä varmuutta tämän kysymyksen osalta, ja näin erityisesti silloin, kun kyse on sakkopäätökseen kohdistuvasta kumoamiskanteesta (edellä 72 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Dresdner Bank ym. v. komissio, tuomion 60 kohta).

74 Viimeksi mainitussa tilanteessa on nimittäin otettava huomioon syyttömyysolettaman periaate, sellaisena kuin se ilmenee erityisesti Roomassa 4.11.1950 allekirjoitetun Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan 2 kappaleesta, sillä se kuuluu perusoikeuksiin, jotka sisältyvät yhteisön oikeuden yleisiin periaatteisiin. Kun otetaan huomioon kyseisten rikkomisten luonne sekä niihin liittyvien seuraamusten luonne

ja ankaruus, syyttömyysolettaman periaatetta sovelletaan erityisesti yrityksiä koskevien kilpailusääntöjen rikkomista koskeviin menettelyihin, jotka voivat johtaa sakkojen tai uhkasakkojen määräämiseen (ks. vastaavasti edellä 72 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat *Dresdner Bank ym. v. komissio*, tuomion 61 kohta).

75 Komission on siis esitettävä täsmälliset ja yhtäpitävät todisteet näyttääkseen kilpailusääntöjen rikkomisen. On kuitenkin korostettava, että kaikkien komission esittämien todisteiden ei tarvitse välttämättä täyttää näitä edellytyksiä kaikkien rikkomisen osatekijöiden osalta. Riittää, että välilliset todisteet, joihin komissio vetoaa, kokonaisvaltaisesti tarkasteltuna vastaavat tätä vaatimusta (ks. edellä 72 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat *Dresdner Bank ym. v. komissio*, tuomion 62 ja 63 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).

76 Koska kilpailunvastaisten sopimusten kieltö on yleisesti tunnettu, komissiota ei voida myöskään edellyttää toimittamaan asiakirjoja, jotka osoittavat nimenomaisesti kyseessä olevien toimijoiden yhteydenpidon. Niitä vaillinaisia ja hajanaisia asiakirjoja, jotka komissiolla on mahdollisesti käytettävissään, on kaikissa tapauksissa voitava täydentää päättelyllä, jonka avulla voidaan muodostaa kuva asiassa merkityksellisistä seikoista. Kilpailunvastaisen menettelytavan tai sopimuksen olemassaolo on pääteltävä tietyistä yhteensattumista ja indisioista, jotka yhdessä tarkasteltuina voivat muun johdonmukaisen selityksen puuttuessa olla osoitus kilpailusääntöjen rikkomisesta (ks. edellä 72 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat *Dresdner Bank ym. v. komissio*, tuomion 64 ja 65 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).

77 Kantaja väittää tässä yhteydessä, ettei näyttökynnystä ole enää syytä laskea, koska komission olisi vaikeaa yrittää näyttää kilpailusääntöjen rikkominen toteen. Kantajan mielestä kartelliasioissa määrättyt sakot ovat ensinnäkin viime vuosina jatkuvasti lisääntyneet, mikä varmaankin vaikuttaa komission päätösten valvonnan tasoon. Se katsoo toiseksi, että yhteistyötä koskevan tiedonannon ja siihen perustuvan

osapuolten yhteistyön ansiosta komissiolle ei ole enää syytä antaa laajaa harkintavalttaa todisteiden arvioimisessa. Kolmanneksi se katsoo, että todetakseen EY 81 artiklaa ja ETA-sopimuksen 53 artiklaa rikotun komissio yrittää esillä olevassa asiassa nojautua asiakirjaan, joka vahvistaa, että Euroopan unionin ulkopuolella on ollut kartelli – eli kiintiösopimukseen.

78 Kantajan väitteitä ei voida kuitenkaan hyväksyä. On ensinnäkin totta, että sakkojen määrän lisääntymisellä voi olla vakavampia seurauksia osapuolille, joille sakkoja määrätään. Koska komission aloitteellisuus tässä asiassa on kuitenkin yleisesti tiedossa, seurauksena on, että jos yritykset syyllistyvät kilpailusääntöjen rikkomiseen, ne yrittävät aiempaa enemmän rajoittaa mahdollisimman vähiin niiden asiakirjojen määrää, joita voidaan käyttää todisteina, ja tämä vaikeuttaa komission tehtävää. Jotta komissio voisi esittää asianomaisilta yrityksiltä sakoista vapauttamista tai niiden lieventämistä koskevan ohjelman yhteydessä saamansa tiedot pätevinä todisteina kilpailusääntöjen rikkomisesta, tietojen on lisäksi aina täytettävä asiaan sovellettavassa oikeuskäytännössä vahvistetut perusteet. Sakoista vapauttamista tai niiden lieventämistä koskeva ohjelma ei siis itsessään välttämättä helpota komission tehtävää. Sillä, että kiintiösopimus ei koskenut Euroopan unionin aluetta, on lisäksi merkitystä arvioitaessa kyseisen sopimuksen todistusarvoa. Se ei sen sijaan voi vaikuttaa komission esittämien muiden todisteiden arviointiin.

79 Jos komissio lisäksi tukeutuu yksinomaan kyseessä olevien yritysten menettelyyn markkinoilla todetakseen rikkomisen olemassaolon, viimeksi mainittujen tarvitsee vain osoittaa sellaisten olosuhteiden olemassaolo, jotka valaisevat komission toteamia tosiseikkoja eri tavalla ja joiden perusteella komission esittämä tosiseikkojen selitys, jonka perusteella se totesi unionin kilpailusääntöjä rikotun, voidaan korvata toisella

uskottavalla selityksellä (ks. vastaavasti yhdistetyt asiat T-67/00, T-68/00, T-71/00 ja T-78/00, JFE Engineering ym. v. komissio, tuomio 8.7.2004, Kok., s. II-2501, 186 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).

- 80 Toisin kuin kantaja väittää, tämä sääntö ei ole sovellettavissa kaikissa tilanteissa, joissa rikkominen on näytetty toteen ainoastaan muilla kuin kirjallisilla todisteilla.
- 81 Todistuskeinoista, joihin voidaan vedota EY 81 artiklan rikkomisen näyttämiseksi toteen, on nimittäin todettava, että yhteisön oikeudessa vallitseva periaate on vapaan todistustelun periaate (asia T-50/00, Dalmine v. komissio, tuomio 8.7.2004, Kok., s. II-2395, 72 kohta). Mainittua oikeuskäytäntöä voidaan soveltaa vastaavasti ETA-sopimuksen 53 artiklaan.
- 82 On näin ollen todettava, että vaikka kirjallisten todisteiden puuttuminen voi olla merkityksellistä, kun tehdään kokonaisarviota välillisistä todisteista, joihin komissio vetoaa, pelkästään tästä ei seuraa, että kyseinen yritys voisi kyseenalaistaa komission väitteet esittämällä vaihtoehtoisen selvityksen tosiseikoista. Tilanne on tällainen ainoastaan silloin, kun komission esittämien todisteiden perusteella ei voida todeta rikkomisen olemassaoloa yksiselitteisesti ja ilman tulkinnan tarvetta (ks. vastaavasti asia T-36/05, Coats Holdings ja Coats v. komissio, tuomio 12.9.2007, 74 kohta, ei julkaistu oikeustapauskokoelmassa).
- 83 Missään säännöksessä tai millään yhteisön oikeuden yleisellä periaatteella ei myöskään kielletä komissiota tukeutumasta yhtä yritystä vastaan niiden yritysten lausuntoihin, joiden väitetään osallistuneen kartelliin. Muutoin komissiolle kuuluva todistustaakka EY 81 artiklan vastaisista menettelyistä olisi mahdoton täyttää, mikä olisi

yhteensopimatonta sille uskotun näiden määräysten moitteetonta soveltamista koskevan valvontatehtävän kanssa (edellä 79 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat JFE Engineering ym. v. komissio, tuomion 192 kohta). Mainittua oikeuskäytäntöä voidaan soveltaa vastaavasti ETA-sopimuksen 53 artiklaan.

- 84 Kartelliin osalliseksi katsotun yrityksen lausuntoa, jonka totuudenmukaisuuden on riitauttanut useampi muu kartelliin osalliseksi katsottu yritys, ei voida pitää riittävänä näyttönä viimeksi mainittujen yritysten toteuttamasta kilpailusääntöjen rikkomisesta, jos sen tukena ei ole muita todisteita, mutta vaatimukset muista todisteista voivat olla alhaisempia kyseisten lausuntojen luotettavuuden vuoksi (edellä 79 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat JFE Engineering ym. v. komissio, tuomion 219 ja 220 kohta).
- 85 Kun on kyse erilaisen näytön merkityksestä todisteena, ainoa merkityksellinen arviointiperuste esitettyjen todisteiden harkinnassa on niiden uskottavuus (edellä 81 kohdassa mainittu asia Dalmine v. komissio, tuomion 72 kohta).
- 86 Todistelua koskevien yleisten sääntöjen mukaan asiakirjan uskottavuus ja siksi sen todistusarvo riippuu sen alkuperästä, laatimisolosuhteista, vastaanottajasta ja sisällystään (yhdistetyt asiat T-25/95, T-26/95, T-30/95–T-32/95, T-34/95–T-39/95, T-42/95–T-46/95, T-48/95, T-50/95–T-65/95, T-68/95–T-71/95, T-87/95, T-88/95, T-103/95 ja T-104/95, Cimenteries CBR ym. v. komissio, tuomio 15.3.2000, Kok., s. II-491, 1053 ja 1838 kohta).
- 87 Erityisen vahvana näyttönä voidaan lisäksi pitää lausuntoja, jotka ovat ensinnäkin luotettavia, toiseksi on annettu yrityksen nimissä, kolmanneksi on antanut henkilö, joka on työnsä puolesta velvoitettu toimimaan kyseisen yrityksen intressissä, neljänneksi ovat lausunnon antajan intressien vastaisia, viidenneksi antaa henkilö, joka

on havainnut välittömästi lausunnoissa mainitut seikat, ja kuudenneksi on toimitettu kirjallisesti ja annettu tarkoituksellisesti ja tarkan harkinnan jälkeen (ks. vastaavasti edellä 79 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat JFE Engineering ym. v. komissio, 205–210 kohta).

- 88 Lainvastaisen kartellin pääasiallisten osapuolten vapaaehtoisesti esittämiin todisteisiin on yleensä asianmukaista suhtautua tietyllä tavalla epäluuloisesti, kun otetaan huomioon se kantajan väittämä mahdollisuus, että kyseiset osapuolet ovat taipuvaisia toimittamaan kilpailijoidensa toiminnasta mahdollisimman paljon näitä vastaan puhuvia seikkoja. Se, että pyydetään yhteistyötä koskevan tiedonannon soveltamista sakosta vapauttamiseksi tai sen lieventämiseksi, ei kuitenkaan välttämättä kannusta esittämään tutkittavana olevan kartellin muihin osanottajiin nähden vääristeltyjä todisteita. Jokainen yritys johtaa komissiota harhaan voisi näet kyseenalaistaa pyynnön esittäjän yhteistyön vilpittömyyden ja kattavuuden ja näin ollen vaarantaa tämän mahdollisuuden hyötyä täysimääräisesti yhteistyötä koskevasta tiedonannosta (ks. vastaavasti asia T-120/04, Peróxidos Orgánicos v. komissio, tuomio 16.11.2006, Kok., s. II-4441, 70 kohta).
- 89 Vääristeltyjen todisteiden toimittamisen mahdolliset seuraukset ovat lisäksi entistä vakavammat, sillä – kuten edellä 84 kohdasta ilmenee – yrityksen riitautetulla lausunnolla on oltava tukea muista todisteista. Riski siitä, että sekä komissio että muut kyseeseen tulevat yritykset huomaavat paikkansapitämättömät lausunnot, on nimittäin tästä syystä suurempi.
- 90 Sovellettaessa näitä sääntöjä nyt käsiteltävään asiaan on muistettava, että riidanalaisessa päätöksessä tehtyjen huomioiden mukaan yhteistoimintajärjestely oli kirjoittamaton järjestely, joka käsitti ensinnäkin japanilaisten yritysten sitoumuksen jäädä pois ETAn kytkinlaitteiden markkinoilta, toiseksi eurooppalaisten yritysten

sitoumuksen jäädä pois kytkinlaitehankkeiden markkinoilta Japanissa ja kolmanneksi eurooppalaisten yritysten sitoumuksen ilmoittaa japanilaisille yrityksille kytkinlaitehankkeista muissa Euroopan maissa kuin tuotantomaisissa ja lukea nämä samat hankkeet kiintiösopimuksessa sovittuun ”Euroopan” yhteiskiintiöön. Komission mukaan ilmoittamis- ja kiintiönlukemismekanismien tarkoituksena oli korvauksen myöntäminen japanilaisille yrityksille, joita eurooppalaiset yritykset pitivät mahdollisina kilpailijoinaan ETAn markkinoilla.

- 91 Edellä 90 kohdassa todetuista yhteistoimintajärjestelyn eri elementeistä japanilaisten yritysten väitetty sitoumus jäädä pois ETA:n markkinoilta on komission kantajaan kohdistaman väitteen perusta. Tämän sitoumuksen olemassaolo on siksi näytettävä toteen oikeudellisesti riittävällä tavalla. Jos yhteistoimintajärjestelyn muut elementit voidaan näyttää toteen, ne voivat kuitenkin olla merkityksellisiä epäsuorina todisteina sen päättelemiseksi, että japanilaiset yritykset olivat tehneet vastaavan sitoumuksen.
- 92 Kantaja kiistää ensimmäisessä kanneperusteessa yhteistoimintajärjestelyn olemassaolon ja osallistumisensa kyseiseen järjestelyyn. Se kiistää komission riidanalaisessa päätöksessä mainitsemien eri todisteiden näyttöarvon ja vetoaa muihin todisteisiin, jotka sen mukaan osoittavat, ettei yhteistoimintajärjestelyä ollut olemassa. Kantaja päättelee tästä, että tehdessään riidanalaisen päätöksen komissio ylitti toimivaltansa. Se toteaa lisäksi kolmannessa kanneperusteessaan, että komissio oli näissä olosuhteissa velvollinen hyväksymään vaihtoehtoisen selityksen japanilaisten tuottajien poissaolosta ETAn kytkinlaitehankkeiden markkinoilta, sillä kyseinen selitys liittyi samoille markkinoille pääsyä haittaaviin oikeudellisiin, teknisiin ja kaupallisiin esteisiin. Neljännessä kanneperusteessaan kantaja väittää, että koska komissio ei näyttänyt yhteistoimintajärjestelyn olemassaoloa toteen oikeudellisesti riittävällä tavalla, se käänsi todistustaan ja loukkasi syyttömyysolettaman periaatetta.

- 93 Komissio väittää, että yhteistoimintajärjestelyn olemassaolo ja etenkin japanilaisten yritysten sitoumus ETAn markkinoilta poisjäämisestä on näytetty oikeudellisesti riittävällä tavalla toteen näytöllä, joka käsittää kirjallisia todisteita, yritysten lausuntoja, todistajanlausuntoja sekä todisteita kartellin tosiasiallisesta toiminnasta. Näin ollen komissio pitää kantajan vaihtoehtoista selitystä merkityksettömänä ja katsoo toisaalta täyttäneensä itselleen kuuluvan todistustaakan ja noudattaneensa siis syyttömyys-olettaman periaatetta.
- 94 On siksi arvioitava kyseisen näytön uskottavuus ja sisältö sen määrittämiseksi, voidaanko komission esittämien todisteiden perusteella, kun niitä tarkastellaan kokonaisvaltaisesti, olla vakuuttuneita yhteistoimintajärjestelyn olemassaolosta tavalla, jota kantajan todisteet eivät voi horjuttaa.
- 95 Kantaja väittää, että komissio on ylittänyt toimivaltansa. Näiden väitteiden sekä kolmannen ja neljännen kanneperusteen lähtökohtana on, ettei komissio ole näyttänyt toteen yhteistoimintajärjestelyn olemassaoloa eikä kantajan osallistumista kyseiseen järjestelyyn. Jos kantajan väitteet, jotka koskevat näyttöä kilpailusääntöjen rikkomisesta ja kantajan osallisuudesta siihen, on hylättävä, tämä tarkoittaa siis väistämättä sitä, että komissiolla on toimivalta määrätä seuraamus todetusta rikkomisesta, että kantajan antama vaihtoehtoinen selitys on edellä 79–82 kohdassa esitetyn perusteella merkityksetön ja että komissio täytti sille kuuluvan todistustaakan ja noudatti näin ollen syyttömyys-olettaman periaatetta. Jos sen sijaan katsotaan, että riidanalaisessa päätöksessä ei ole osoitettu kantajan osallistuneen väitettyyn kilpailusääntöjen rikkomiseen, kyseisen päätöksen kumoaminen siltä osin kuin se koskee kantajaa on yksin tämän toteamuksen perusteella perusteltu.

ABB:n esittämä todistelu

– Asianosaisten lausumat

- 96 Kantaja väittää, että todistajanlausunto, jonka M esitti ABB:n nimissä, ei ole luotettava eikä sen perusteella voida päätellä yhteistoimintajärjestelyn olleen olemassa.
- 97 Se katsoo ensinnäkin ABB:n ehdollinen vapautus sakoista kannusti sitä esittämään kantajaa vastaan puhuvia seikkoja. M oli kantajan mielestä lisäksi tietoinen siitä, että se, että hän ei kiistä yhteistoimintajärjestelyä koskevaa teoriaa, oli ABB:n edun mukaista. Hän oli sen sijaan tietoinen myös siitä, että häntä vastaan ei hänen lausuntonsa vuoksi pantaisi vireille siviilioikeudenkäyntiä, ja hän oli varma siitä, että hänen todistajanlausuntonsa ei johtaisi ristikuulusteluun. Oli myös selvää, että M:n lausunnot eivät aiheuttaisi enää uusia haittavaikutuksia ABB:lle, koska kyseisen yrityksen vastuu oli osoitettu muilla todisteilla.
- 98 ABB:n toive esittää kantajaa vastaan puhuvia seikkoja oli kantajan mukaan tuotu esiin puheenvuoroissa, joita ABB:n edustaja käytti M:n haastattelussa. ABB:n edustaja puuttui keskusteluun korjatakseen ja selkeyttääkseen M:n lausuntoja ja vastasi jopa kerran itse komission kysymyksiin.
- 99 Kantaja katsoo toiseksi, että M:n todistajanlausunto esitettiin yli 18 kuukautta sen jälkeen, kun ABB oli hakenut vapautusta sakoista.

- 100 Kolmanneksi kantaja on sitä mieltä, että M:n todistajanlausunto on ainoastaan ABB:n entisen työntekijän todistajanlausunto eikä ABB:n nimissä esitetty lausunto. Kantajan mukaan M oli kyseisen haastattelun aikaan jo jäänyt eläkkeelle, eikä hänen tarvinnut toimia ABB:n edun mukaisesti.
- 101 Kantaja katsoo neljänneksi, että M:n suullinen todistajanlausunto ei ole syvällisen pohdinnan tulos. Koska M myös antoi hallinnollisen menettelyn aikana useita lausuntoja, hänen esittämiään todisteita on pidettävä sarjana jatkuvasti muutettuja lausuntoja eikä yhtenä todistajanlausuntona, jota harkinnan jälkeen tarkistettiin. Lisäksi se, että kyseisen todistajan antamia aiempia lausuntoja ei annettu tiedoksi kantajalle, tarkoittaa, että ne eivät sisältäneet näyttöä yhteistoimintajärjestelystä, mikä heikentää kantajan mielestä hänen myöhemmin antamiensa lausuntojen luotettavuutta.
- 102 Kantaja katsoo viidenneksi, että vaikka M oli ollut joidenkin väitetyn kartellin näkökohtien välitön todistaja, hän ei ollut osallistunut mihinkään yhteistoimintajärjestelystä käytyyn keskusteluun eikä etenkään ollut mukana sen sopimishetkellä, mikä tarkoittaa, että hän ei tältä osin ollut välitön todistaja.
- 103 Kantaja katsoo kuudenneksi, että M:n todistajanlausunto on yhteistoimintajärjestelyn muodostamisen, sisällön ja toteutuksen osalta epämääräinen eikä siinä mainita yhtäkään kokousta tai keskustelua. Kantajan mielestä M:n lausunnot yhteistoimintajärjestelystä ovat pikemminkin henkilökohtainen mielipide kuin täydellinen ja johdonmukainen selvitys tiettyä sopimusta koskevista tosiseikoista.
- 104 Seitsemänneksi kantaja on sitä mieltä, että M:n todistajanlausunnon tueksi ei esitetty samanaikaisesti kirjallisia todisteita vaan se on ristiriidassa niin kiintiösopimuksen kuin Euroopan kiintiösopimuksen ja muiden todistajanlausuntojen kanssa. M:n lausunnot eivät myöskään ole yhtäpitäviä ABB:n muiden lausuntojen kanssa, ja ne ovat ristiriidassa kartellin muiden osapuolten toimittamien todisteiden kanssa.

- 105 Kantaja väittää varsinkin, että 11.3.2004 tehty ABB:n hakemus sakoista vapauttamiseksi ei sisältänyt yhteistoimintajärjestelystä sellaista kuvausta, joka esitettiin riidanalaisessa päätöksessä, koska ABB:n lausunnoista ei saatu sitä vaikutelmaa, että se oli sitoutunut jäämään pois eurooppalaisilta markkinoilta. Lisäksi ABB:n toinen työntekijä, V.-A., oli kantajan mielestä ilmoittanut M:n kertoneen, että Eurooppa ja Pohjois-Amerikka oli suljettu kartellin soveltamisalan ulkopuolelle.
- 106 Komissio kiistää kantajan väitteiden paikkansapitävyyden.

– Unionin yleisen tuomioistuimen arviointi asiasta

- 107 Edellä 88 ja 89 kohdasta käy ensinnäkin ilmi, että sakoista vapauttamista hakeneen yrityksen esittämiin todisteisiin ei ole syytä suhtautua automaattisesti epäilevästi. Etenkin todistajien lausunnoista on todettava, että on kyllä mahdollista, että tällaisen yrityksen työntekijät, joiden on toimittava yrityksen edun mukaisesti, haluavat esittää mahdollisimman paljon asianosaisia vastaan puhuvia seikkoja, kun otetaan myös huomioon, että heidän yhteistyöllään menettelyssä voi olla positiivinen vaikutus heidän ammatilliseen tulevaisuuteensa. Vaikka tilanne olisi tällainen, kyseiset työntekijät ovat kuitenkin myös tietoisia paikkansapitämättömien todisteiden esittämisen mahdollisista negatiivisista seurauksista, jotka ovat todennäköisempiä muita todisteita koskevan vaatimuksen vuoksi.
- 108 Ei myöskään voida katsoa, että ABB:n esittämät todisteet eivät voisi johtaa sille vahingollisiin seurauksiin. Koska mainitut todisteet esitettiin ennen väitetiedoksiannon lähettämistä, ABB tai sen työntekijät ja entinen työntekijä eivät voineet olla varmoja niiden väitteiden laajuudesta ja tarkasta sisällöstä, joita ABB:tä vastaan esitettäisiin.

- 109 Kantaja, väittää M:stä, että ABB:n entisen työntekijän ei periaatteessa enää tarvitse toimia entisen työnantajansa edun mukaisesti osallistuessaan vapaaehtoisesti hallinnolliseen menettelyyn. Tämä seikka tarkoittaa kuitenkin myös sitä, ettei hänellä periaatteessa ole intressiä esittää tässä yhteydessä paikkansapitämättömiä todisteita riippumatta siitä, voitiinko häntä vastaan panna niiden vuoksi vireille siviilioikeudenkäynti ja siitä, tiesikö hän, etteivät hänen lausuntonsa johtaisi ristikuulusteluun.
- 110 On myös totta, että ABB:n ulkoinen neuvonantaja puuttui yhden kerran M:n haastatteluun ehdottaakseen tälle, että japanilaisille tuottajille voisi olla edullista päästä eurooppalaisille markkinoille, mistä M ei vaikuttanut olevan vakuuttunut. On siksi katsottava, että M:llä oli epäilyksiä tällaisen toimenpiteen taloudellisesta intressistä, mikä on otettava huomioon hänen todistajanlausuntonsa sisältöä arvioitaessa. Kantaja ei kuitenkaan selitä, kuinka tämä ABB:n ulkoisen neuvonantajan väliintulo vaikuttaa M:n todistajanlausunnon uskottavuuteen muilta osin.
- 111 Toiseksi se seikka, että sakoista vapauttamista koskevan ABB:n hakemuksen esittämisen ja M:n haastattelun välillä oli tietty viive, ei aseta sellaisenaan kyseenalaiseksi M:n todistajanlausunnon todistusarvoa. On nimittäin perusteltua, että komissio hankkii lisätodisteita tutkintansa aikana, jotta sillä on käytössään kaikki merkitykselliset todisteet rikkomisen olemassaolon arvioimiseksi etenkin kyseessä olevien yritysten huomautusten valossa. Todistajanlausunnon esittämisen ja lausunnossa käsiteltyjen tosiseikkojen välillä kulunut aika voi sen sijaan olla merkityksellinen todistuksen uskottavuutta arvioitaessa, koska todistajat voivat pääsääntöisesti antaa yksityiskohtaisemman ja luotettavamman todistajanlausunnon viimeaikaisista tapahtumista. Esillä olevassa asiassa kolmen vuoden ja kolmen kuukauden pituinen ajanjakso, joka kului siitä, kun M osallistui kartelliin siihen, kun hän esitti todistajanlausuntonsa, ei kuitenkaan ole riittävän pitkä, jotta se voisi vaikuttaa M:n uskottavuuteen.

- 112 Kolmanneksi on todettava, ettei myöskään näytä siltä, että M olisi antanut lausuntonsa ABB:n virallisena edustajana. On todettava ensiksikin, että tästä roolista ovat ilmeisesti pääasiallisesti vastanneet ABB:n ulkopuoliset neuvonantajat. Kuten edellä 109 kohdassa lisäksi todettiin, M ei enää hetkellä, jolloin hän antoi todistajanlausuntonsa, lähtökohtaisesti ollut velvoitettu toimimaan entisen työnantajansa intressissä, eikä ole olemassa myöskään viitteitä siitä, että hän olisi valmistautunut järjestelmällisesti haastatteluun konsulttoimalla muita ABB:n työntekijöitä ja ABB:n hallussa olleita asiakirjoja. Lopuksi on todettava, että komission kysymykset haastattelujen aikana eivät koskeneet ABB:n virallista kantaa käsitellyistä asioista vaan pikemminkin M:n omia tietoja.
- 113 Kantaja väittää neljänneksi aivan oikein, että M:n todistajanlausunto ei näytä olevan kovinkaan syvällisen pohdinnan tulos ja että sitä ei myöskään tarkistettu jälkikäteen harkinnan ja lisäarvioiden perusteella. Todistajanlausunto nimittäin annettiin suullisesti, eikä ole merkkejä siitä, että komissio olisi esittänyt M:lle etukäteen kirjallisia kysymyksiä tai että tämä olisi arvioinut tai tarkistanut jälkikäteen lausuntojaan yhteistoimintajärjestelystä ja ETA:n markkinoille pääsyn esteistä.
- 114 Sitä vastoin se, että M antoi useita peräkkäisiä lausuntoja, joita komissio ei toimitannut kaikkia edelleen, ei aseta hänen todistajanlausuntoaan kyseenalaiseksi. On nimittäin tavallista, että todistaja esittää peräkkäisiä näkökantoja tiettyyn aiheeseen liittyvistä eri näkökohdista ja yksityiskohdista ja toisaalta, että jotkin hänen lausunoistaan eivät ole komission tutkinnan kannalta merkityksellisiä tai koskevat tosiseikkoja, jotka on jo näytetty toteen vakuuttavammin muilla todisteilla.
- 115 Viidenneksi on hylättävä kantaja väite siitä, että M ei ollut välitön todistaja. M oli nimittäin yksi ABB:n edustajista kartellissa vuosien 1988 ja 2002 välillä, eli melkein koko kartellin olemassaolon ajan, jolloin ABB puolestaan oli yksi kartellin

päätoimijoista. M oli siis välitön ja etuoikeutettu todistaja olosuhteille, joista hän lausui.

- 116 Tässä yhteydessä on myönnettävä, että M vahvisti todistajanlausunnossaan, ettei hän ollut läsnä yhteistoimintajärjestelystä sovittaessa. Samoin on todettava, että kun häntä haastateltiin siitä, tietääkö hän, viitattiinko yhteistoimintajärjestelyn teemaan kokouksissa, joihin hän osallistui, M vastasi, ettei siihen ollut tarpeellista viitata, sillä yhteistoimintajärjestelyn olemassaolo oli itsestään selvää. Nämä seikat eivät kuitenkaan aseta M:n todistajanlausunnon todistusarvoa kyseenalaiseksi. Yhtäältä on nimittäin todettava, että todistaja voi täysin hyvin olla todistaja pysyvästä hankkeesta, vaikkei hän ole ollut mukana sitä aloitettaessa. On huomattava toisaalta, että vaikka M ilmoitti, että yhteistoimintajärjestelyä koskevasta kysymyksestä ei ollut keskusteltu nimenomaisesti tapaamisissa, joihin hän oli osallistunut, hänen todistajanlausunnsa ilmenee, että hänen mielestään asia oli näin sen vuoksi, että kartellin osapuolet ymmärsivät, hyväksyivät ja panivat kyseisen järjestelyn sisällön täytäntöön, ilman että nimenomainen keskustelu olisi ollut tarpeellista.
- 117 Kuudenneksi todettakoon, että M ilmoitti todistajanlausunnossaan, että japanilaisilla ja eurooppalaisilla tuottajilla oli kotimaisten markkinoiden vastavuoroiseen suoje- luun liittyvä järjestely ennen kiintiösopimusta, että kyseinen järjestely oli välttämä- tön edellytys muita alueita koskevien sopimusten tekemiselle ja että näiden sääntöjen noudattaminen tarkoitti sitä, että japanilaiset tuottajat eivät tunkeutuisi eurooppa- laisten tuottajien kotimaisille markkinoille, vaikka ne tähän teknisesti pystyisivät. M esitti tässä yhteydessä niin ikään selvennyksiä ilmoittamis- ja kiintiöönlukemismeka- nismista sekä siitä, että kytkinlaitehankkeet tuotantomaissa eivät olleet keskustelujen kohteena näiden kahden tuottajaryhmän välillä ja että niitä ei laskettu kiintiösopi- muksessa tarkoitettuihin kiintiöihin.
- 118 M:n lausunnot vahvistavat siksi komission väittämän yhteistoimintajärjestelyn ole- massaolon, eikä niitä voida pitää epämääräisenä henkilökohtaisena mielipiteenä, sillä ne tuovat täsmennyksiä kyseisen järjestelyn kestosta, sisällöstä ja osapuolista.

Järjestelyn toteuttamista koskevien tietojen puuttuminen ei ole yllättävää, koska osapuolten pääasiallisena sitoumuksena oli pidättäytyä toimista tietyillä markkinoilla. M kuvaili lisäksi sitä yhteistoimintajärjestelyn osaa, joka edellyttää toimeenpanotoimia, toisin sanoen ilmoittamis- ja kiintiönlukemismekanismeja.

- 119 Seitsemänneksi todettakoon, että jäljempänä 129–195 kohdassa käsitellään kysymystä siitä, saako M:n todistajanlausunto edellä 84 kohdassa esitetyn oikeuskäytännön mukaisesti tukea muista todisteista ja asettavatko muilta yrityksiltä saadut todisteet tai kiintiösopimus ja Euroopan kiintiösopimus sen kyseenalaiseksi.
- 120 Väitteestä, jonka mukaan M:n todistajanlausunto on epäjohdonmukainen ABB:n toimittamien muiden todisteiden kanssa, ABB viittasi 11.3.2004 esittämässään huomautuksissa nimenomaisesti yhteistoimintajärjestelyyn, jonka nojalla kaksi japanilaista yhtiötä ei aikonut esittää tarjouksia eurooppalaisista hankkeista eivätkä eurooppalaiset yhtiöt japanilaisista hankkeista.
- 121 Tässä yhteydessä on luonnollista, että ABB viittasi kahteen japanilaiseen yhtiöön, eli Japan AE Power Systems Corp:iin ja TM T & D:hen, sillä sen antaessa lausuntonsa kaasueristeisiä kytkinlaitteita koskeva Fujin, Hitachin, kantajan ja Tshiban toiminta oli ryhmitelty näiden yhteisyritysten alle. Komissiolla oli kuitenkin oikeus tulkita tämä lausunto osoitukseksi siitä, että nämä yritykset osallistuivat itse yhteistoimintajärjestelyyn. ABB oli nimittäin täsmentänyt jo 3.3.2004 tekemässään sakoista vapauttamista koskevassa alkuperäisessä hakemuksessaan, että sen tietojen mukaan kartelli

oli ollut olemassa yli 10 vuotta, mikä viittaa siihen, että kartelli muodostettiin paljon ennen Japan AE Power Systemsin ja TM T & D:n perustamista.

- 122 ABB:n työntekijöiden todistajanlausunnoista on todettava Win ilmoittaneen, että japanilaisten yritysten puuttuminen eurooppalaisilta markkinoilta johtui japanilais-ten ja eurooppalaisten markkinoiden suojelujärjestelmästä, joka perustui siihen, että kumpikaan tuottajaryhmä ei halunnut, että toinen ryhmä sekaantuu toisen kotimai-sille markkinoille. Myös P viittasi japanilaisten yritysten kanssa tehtyyn yhteiseen so-pimukseen, jonka perusteella viimeksi mainitut jättäytyisivät osallistumasta euroop-palaisille markkinoille ja eurooppalaiset yritykset japanilaisille markkinoille. Win ja P:n todistajanlausunnot siis vahvistavat yhteistoimintajärjestelyn olleen olemassa.
- 123 Sama toteamus pätee V.-A:n antamaan todistajanlausuntoon. Kun häneltä kysyttiin, oliko hän tietoinen jonkinlaisesta järjestelystä eurooppalaisten ja japanilaisten tuotta-jien välillä, hän mainitsi japanilaisten ja eurooppalaisten tuottajien välisen sopimuk-sen, jonka perusteella eurooppalaiset yritykset eivät ”hyökkäisi” japanilaisia yrityksiä vastaan japanilaisilla markkinoilla ja päinvastoin. V.-A. ilmoitti lisäksi osallistuneensa eurooppalaisten yritysten ja japanilaisen yrityksen edustajan väliseen nimenomaiseen keskusteluun tämän sopimuksen noudattamisesta, mikä johtui japanilaisten yritysten yrityksistä päästä eurooppalaisille markkinoille.
- 124 V-A ilmoitti väitetystä tiettyjen alueiden sulkemisesta pois maailmanlaajuisen kartellin soveltamisalueelta yhtäältä, että Pohjois-Amerikka oli suljettu pois erityisestä syystä, nimittäin kartellin paljastumiseen liittyvän sanktoriskin vuoksi. Hän selitti toisaalta, että Länsi-Euroopan maiden sulkeminen pois merkitsi, että eurooppalaiset tuotta-jat eivät keskustelleet kytkinlaitehankkeista niissä tapaamisissa, joissa hän oli läsnä ja jotka järjestettiin aiemmin kiintiösopimuksella ja Euroopan kiintiösopimuksella

säännellyn maailmanlaajuisen kartellin yhteydessä, vaan eräässä toisessa tilaisuudessa. Nämä lausunnot ovat kuitenkin täysin yhdenmukaisia M:n todistajanlausunnon kanssa.

- 125 On kuitenkin myönnettävä, että kuten edellä 110 kohdassa todettiin, M ei myöskään ollut vakuuttunut japanilaisten yritysten taloudellisesta intressistä päästä Euroopan kytkinlaitehankkeiden markkinoille. M:n kanta, johon P yhtyi, ei kuitenkaan vaikuta siihen, että ABB:n neljän todistajan ja ABB:n itsensäkin mukaan japanilaiset yritykset olivat sitoutuneet olemaan tunkeutumatta ETA:n markkinoille, vaikka ne tähän teknisesti pystyisivät.
- 126 Lopuksi on todettava, että ABB:n esittämät todisteet ovat omiaan näyttämään toteen yhteistoimintajärjestelyn olemassaolon. Ne ovat myös johdonmukaisia suhteessa yhteistoimintajärjestelyn olemassaoloon ja perustavanlaatuisen sisältöön.
- 127 ABB:n lausunnot annettiin lisäksi yrityksen nimissä, ja niiden sisällöstä ilmenee, että ne perustuvat sisäisiin tutkimuksiin sekä keskusteluihin kyseisen yrityksen työntekijöiden kanssa. Niille on siksi annettava tietty näyttöarvo.
- 128 Kyseisten neljän todistajan lausunnot ovat puolestaan uskottavia, koska ne on saatu niissä mainittujen tapahtumien välittömiltä todistajilta eikä käsiteltävän asian olosuhteista ilmene, että kyseisillä todistajilla olisi ollut perusteita esittää vääristeltyjä todisteita. Niille onkin annettava korkea näyttöarvo.

ABB:n esittämän todistelun tukeminen

– Asianosaisten lausumat

- 129 Kantaja kiistää, että esillä olevassa asiassa olisi esitetty riittävästi ABB:n toimittamaa todistelua tukevia seikkoja.
- 130 Se katsoo ensinnäkin, että lausunnot, joita Fuji esitti väitetiedoksiantoon antamassaan vastauksessa, eivät ole suoraan sen etujen vastaisia, joten niillä ei voida tukea yhteistoimintajärjestelyn olemassaoloa. Kantajan mukaan Fuji lisäksi ilmoitti, että sen poissaolo Euroopan kaasueristeisten kytkinlaitteiden markkinoilta johtui taloudellisista ja teknisistä esteistä. Koska Fuji ei myöskään osallistunut kaikkiin kiintiösopimusta koskeviin kokouksiin, sillä voi kantajan mielestä olla eri näkemys kuin muilla osapuolilla, jotka katsovat, että yhteistoimintajärjestelyä ei ollut olemassa.
- 131 Kantaja katsoo toiseksi, että se, että Hitachi hylkäsi Alstomin heinäkuussa 2002 tekemän ehdotuksen sopia järjestelystä, joka koskee Euroopassa toteutettavia kytkinlaitteiden hankkeita ja kattaa Keski- ja Itä-Euroopan, ei ole todiste yhteistoimintajärjestelyn olemassaolosta. Kantajan mukaan komissio jätti huomiotta Hitachin viittauksen taloudellisiin esteisiin, jotka rajoittivat japanilaisten tuottajien toimintaa eurooppalaisilla markkinoilla. Kantaja katsoo lisäksi, että jos yhteistoimintajärjestelyn oletetaan olleen kiintiösopimuksen toimivuuden kannalta välttämätön, eurooppalaisten markkinoiden eristämisen kieltäytymisen olisi pitänyt johtaa koko sopimuksen romuttumiseen. Näin ei kuitenkaan tapahtunut.

- 132 Kantaja katsoo kolmanneksi, että esillä olevassa asiassa ei ole merkitystä sillä, että Areva ja Alstom eivät kiistäneet yhteistoimintajärjestelyä.
- 133 Komissio kiistää kantajan väitteiden paikkansapitävyyden.

– Unionin yleisen tuomioistuimen arviointi asiasta

- 134 Fuji ilmoitti ensinnäkin väitetiedoksiantoan antamassaan vastauksessa, että se oli tietoinen yhteistoimintajärjestelystä, jonka perusteella japanilaiset tuottajat eivät aikoneet yrittää päästä eurooppalaisille markkinoille, ja se täsmensi, että pääasiallinen syy siihen, ettei Fuji ollut ETAn markkinoilla, oli, että se ei ollut kaasueristeisten kytkinlaitteiden merkittävä ja uskottava toimittaja Euroopassa.
- 135 Koska Fuji myönsi ainakin epäsuorasti, että sen poissaolo eurooppalaisilta markkinoilta johtui osittain yhteistoimintajärjestelystä, se tunnusti seikan, johon komissio voi vedota sitä vastaan. Toisin kuin kantaja väittää, Fujin lausunto on siis sen etujen vastainen, koska Fuji tunnusti epäsuorasti olleensa osallisena kilpailusääntöjen rikkomisessa.
- 136 Fujin lausunto on tosin melko epämääräinen, sillä Fuji ainoastaan viittaa japanilaisten tuottajien sitoumukseen jäädä pois eurooppalaisilta markkinoilta. Näin tehdessään Fuji esittää todisteen, joka tukee ABB:n todisteiden osoittamaa olennaisinta seikkaa, josta komissio moittii japanilaisia tuottajia. Siksi kyseinen lausunto ei ole merkityksellön nyt käsiteltävässä asiassa.

- 137 On myös huomautettava, että Fujilla oli toissijainen rooli kartellissa, kuten kantaja pääasiallisesti väittää. Kuten käy ilmi varsinkin riidanalaisen päätöksen 150 perustelukappaleesta, Fuji oli ainut japanilainen yritys, joka ei ollut jäsen japanilaisten tuottajien ryhmän komiteassa, joka oli vastuussa erityisesti kahden kyseessä olevan tuottajaryhmän välisestä yhteistyöstä kiintiösopimuksen alalla. On kuitenkin katsottava, että yritys, jolla on toissijainen rooli tietyssä kartellissa, on lähtökohtaisesti tietoinen kartelliin sisältyvien sopimusten olennaisesta sisällöstä, vaikka se ei ole perillä kartellin toiminnan yksityiskohdista eikä kaikesta sen sisällä tapahtuvasta tietojenvaihdosta.
- 138 On myös totta, että Fuji viittasi lausunnossaan teknisten ja taloudellisten esteiden olemassaoloon ETAn markkinoille pääsyssä. Näihin syihin ei kuitenkaan viitattu ainoana syynä Fujin poissaololle kyseisiltä markkinoilta, vaan ainoastaan poissaolon pääasiallisena syynä. Kun Fuji mainitsi kyseiset muut esteet, se viittasi heikkoon asemaansa maailmanlaajuisilla markkinoilla, minkä vuoksi se oli epäedullisemmassa asemassa kuin sitä suuremmat, sekä eurooppalaiset että japanilaiset kilpailijat. Siksi ei näytä siltä, että Fujin väitteitä tästä seikasta voitaisiin laajentaa koskemaan muita japanilaisia tuottajia.
- 139 Kaiken edellä esitetyn perusteella on todettava, että Fujin väitetiedoksiantoon antamaan vastaukseen sisältyvä lausunto tukee ABB:n esittämiä todisteita, vaikkakin sen näyttöarvo on vähäinen.
- 140 Riidanalaisen päätöksen 127 perustelukappaleesta ilmenee, että 10.7.2002 pidetyn kokouksen aikana, jolloin keskusteltiin kartellin toimintatapojen kehityksestä sen jälkeen, kun Siemens ja Hitachi olivat palanneet mukaan kartelliin, Alstom esitti ehdotuksen, jonka mukaan eurooppalaisten tuottajien olisi pysyttävä Euroopassa ja japanilaisten tuottajien Japanissa, ilman että ne yrittävät päästä eurooppalaisille

markkinoille. Kyseisessä päätöksen perustelukappaleessa täsmennetään, että Hitachin edustaja oli ilmoittanut 15.7.2002 pidetyssä seuraavassa kokouksessa, että se ei hyväksy tätä ehdotusta ja että eurooppalaiset yritykset olivat reagoineet siihen ilmoittamalla, että Eurooppa, mukaan luettuna Keski- ja Itä-Eurooppa, oli niiden markkina-alueita ja että ne aikoivat säilyttää Länsi-Euroopassa käytössä olleet hinnat. Ne olivat myös ilmoittaneet, että kysymyksestä keskusteltaisiin uudelleen, vaikka näin ei tapahtunutkaan.

- 141 Näiden 10. ja 15.7.2002 pidettyjen kokousten tiivistelmä, joka perustuu Hitachin esittämiin todisteisiin, antaa ensi näkemältä ymmärtää, että Alstom esitti ehdotuksen uudesta järjestelystä, jonka Hitachi hylkäsi ja josta ei enää keskusteltu tämän jälkeen, mikä viittaa siihen, että viimeistään vuoden 2002 heinäkuusta alkaen ei ollut olemassa järjestelyä, joka koski japanilaisten tuottajien käyttäytymistä ETAn markkinoilla.
- 142 Mainitun 15.7.2002 pidetyn kokouksen tiivistelmässä todetaan kuitenkin yhtäältä, ettei Hitachi torjunut itse ajatusta markkinoiden jakamisesta vaan ainoastaan Alstomin konkreettisen ehdotuksen. Kyseisessä tiivistelmässä todetaan toisaalta Hitachin korostaneen, että eurooppalaisten tuottajien vaatimukset koskivat myös Keski- ja Itä-Eurooppaa, minkä perusteella voidaan katsoa, että sen vastustus liittyi tähän erityiseen näkökohtaan eikä Länsi-Euroopan tilanteeseen.
- 143 On myös huomautettava, että Alstomin esittämä ehdotus kyseenalaistaa kantajan ja Hitachin argumentoinnin, joka koskee kilpailutilannetta ETAn markkinoilla. Jos nimittäin oletetaan, kuten kantaja ja Hitachi väittävät, että japanilaisia tuottajia ei pidetty uskottavina kilpailijoina ETAn markkinoilla näille markkinoille pääsyn ylityspääsemättömien esteiden vuoksi, näitä samoja markkinoita koskeva järjestely olisi

tosiasiassa ollut hyödytön. Tällaisessa tilanteessa eurooppalaisilla tuottajilla, jotka olivat Euroopassa etuoikeutetussa asemassa ja siten tietoisia tästä seikasta, ei olisi ollut mitään syytä ehdottaa tällaista järjestelyä. Hitachin esittämästä tiivistelmästä ilmenee kuitenkin, että Alstomin ehdotus koski sekä ETAn markkinoita että Keski- ja Itä-Euroopan markkinoita.

- 144 Näin ollen on hyväksyttävä tulkinta, jonka mukaan Alstom ehdotti 10.7.2002 pidetyn kokouksen aikana komission väittämän yhteistoimintajärjestelyn laajentamista Keski- ja Itä-Euroopan maihin.
- 145 Tämän tulkinnan mukaan Alstomin ehdotus on todiste siitä, että yhteistoimintajärjestely oli olemassa silloin, kun ehdotus tehtiin. Toisaalta se, että Hitachi hylkäsi mainitun ehdotuksen, ei tarkoittanut yhteistoimintajärjestelyn hylkäämistä sellaisenaan vaan ainoastaan kieltäytymistä järjestelyn laajentamisesta. Kantajan väite, jonka mukaan kiintiösopimus olisi ”romuttunut” 15.7.2002 pidetyn kokouksen jälkeen, perustuu siis virheelliseen lähtökohtaan.
- 146 Kaiken edellä esitetyn perusteella on katsottava, että ehdotus, jonka Alstom esitti 10.7.2002 pidetyssä kokouksessa, tukee ABB:n esittämiä todisteita.
- 147 Kuten edellä 50 kohdassa todettiin, Alstomin ja Arevan neutraaliksi väitettyä kantaa ei voida tulkita näytöksi yhteistoimintajärjestelyn olemassaolosta. Kyseillä seikalla ei näin ollen voida tukea ABB:n esittämiä todisteita.

Ilmoittamis- ja kiintiönlukemismekanismi

– Asianosaisten lausumat

- 148 Kantaja väittää, että ilmoittamis- ja kiintiönlukemismekanismien olemassaolo on epätodennäköinen eikä sitä ole näytetty toteen.
- 149 Kantaja katsoo ensinnäkin, että japanilaisia tuottajia ei pidetty kilpailu-uhkana eurooppalaisilla markkinoilla, joten niille ei olisi tarvinnut tarjota korvausta mainitun mekanismin välityksellä. Kantajan mukaan eurooppalaiset tuottajat eivät olisi olleet kiinnostuneita ilmoittamisesta, jos sen tarkoituksena olisi ollut kiintiön lukemisen mahdollistaminen.
- 150 Kantaja katsoo toiseksi, että koska kiintiösopimus oli niin täsmällinen, on epätodennäköistä, ettei ilmoittamis- ja kiintiönlukemismekanismia mainittu itse sopimuksessa tai myöhemmissä asiakirjoissa.
- 151 Kolmanneksi kantaja katsoo, että komission teoria perustuu pakolliseen ja järjestelmälliseen ilmoittamiseen, koska japanilaiset tuottajat kykenivät seuraamaan kiintiönlukemisprosessia ja tutkimaan sitä vain, mikäli mekanismi kattoi vähintäänkin merkittävän osan asianomaisista kytkinlaitehankkeista. Kantajan mielestä komissio ei ole kuitenkaan esillä olevassa asiassa näyttänyt oikeudellisesti riittävällä tavalla toteen sen enempää ilmoittamis- ja kiintiönlukemismekanismien olemassaoloa kuin mekanismin järjestelmällisyyttä.

- 152 Kantajan mukaan M ja P ilmoittivat todistajanlausunnoissaan, että japanilaisten yritysten kanssa ei keskusteltu Euroopan kytkinlaitehankelista eikä tiedoista, jotka koskivat hankkeiden myöntämistä. Sen mielestä kyseisten listojen perusteella ei myöskään voida osoittaa, että ilmoittaminen oli järjestelmällistä.
- 153 Kantaja katsoo, että lausunnot, joita Hitachi antoi sakoista vapauttamista tai niiden lieventämistä koskevassa hakemuksessaan ja väitetiedoksiintoon antamassaan vastauksessa, ovat puolestaan vain kyseisen yrityksen tulkinta tosiseikoista. Kyseiset lausunnot eivät kantajan mielestä kuitenkaan koskeneet ajanjaksoa sen jälkeen, kun Hitachi vetäytyi kartellista vuonna 1999. Kantajan mukaan Hitachi antoi lisäksi väitetiedoksiintoon täydentävän vastauksen, joka vähentää sen ensimmäisessä vastauksessa esittämien lausuntojen arvoa. Koska Hitachi teki hyvin yksityiskohtaisen hakemuksen sakoista vapauttamiseksi tai niiden lieventämiseksi, kyseiset myöhemmin esitetyt lausunnot eivät kantajan mielestä ole lainkaan luotettavia.
- 154 Kantajan mielestä komissio myönsi lisäksi itse riidanalaisen päätöksen 148–162 perustelukappaleessa, että ilmoittamista ei voitu suorittaa säännöllisesti. Fuji vahvisti tämän seikan väitetiedoksiintoon antamassaan vastauksessa eikä Hitachikaan kiistänyt sitä ilmoittamista ja kiintiöönlukemista koskevissa lausunnoissaan. Euroopan kiintiösopimuksen sisällöstä kantaja toteaa, ettei sillä ollut tietoa kyseisestä asiakirjasta, joten se ei ole kantajan kannalta merkityksellinen. Toisaalta Euroopassa toteutettavista kytkinlaitehankkeista ilmoittaminen japanilaisille tuottajille oli mainitun sopimuksen liitteen 2 mukaan vapaaehtoista eikä pakollista.
- 155 Komissio kiistää kantajan väitteiden paikkansapitävyyden.

– Unionin yleisen tuomioistuimen arviointi asiasta

- 156 Ensinnäkin on huomautettava, että ilmoittamis- ja kiintiönlukemismekanismeja koskevat komission väitteet eivät perustu yksinomaan teesiin siitä, että japanilaisia tuottajia pidettiin uskottavina kilpailijoina ETAn markkinoilla. Komissio katsoo nimittäin koonneensa positiivista näyttöä mainitun mekanismin olemassaolosta. Tässä tilanteessa onkin tutkittava komission esittämien todisteiden todistusarvo, jotta voidaan arvioida, näyttävätkö ne oikeudellisesti riittävällä tavalla toteen ilmoittamis- ja kiintiönlukemismekanismin olemassaolon.
- 157 Tässä yhteydessä ei ole osoitettu oikeaksi kantajan väitettä, jonka mukaan eurooppalaiset tuottajat eivät olisi olleet kiinnostuneita ilmoittamisesta, jos sen tarkoituksena olisi ollut mahdollistaa kiintiöön lukeminen. Kyseinen väite perustuu yksinomaan arvioon, jossa ilmoittamis- ja kiintiönlukemismekanismeja on tarkasteltu yksittäisenä tekijänä. Tällainen lähestymistapa ei kuitenkaan vastaa edellä 90 kohdassa lyhyesti esitettyä komission kantaa, jonka mukaan mainittu mekanismi oli osa yhteistoimintajärjestelyn yleisiä puitteita.
- 158 Toiseksi on todettava, että vaikka ilmoittamis- ja kiintiönlukemismekanismi edellytti tiettyjä toimeenpanotoimia, ne eivät kuitenkaan olleet erityisen monimutkaisia, sillä ne koostuivat pääasiallisesti siitä, että Euroopan ryhmä toimitti tiettyjä tietoja Japanin ryhmälle, mikä tehtiin lisäksi samanaikaisesti kuin kiintiösopimuksen nojalla toimeen pantu tiedottaminen kytkinlaitehankkeista ETAn ulkopuolella. Siksi ei voida katsoa, että kyseiset toimenpiteet tai ilmoittamis- ja kiintiönlukemismekanismi itse olisivat välttämättä edellyttäneet kirjallisia sääntöjä, kun vielä otetaan huomioon, että kartellin osapuolet haluavat pienentää sen paljastumisen riskiä, kuten riidanalaisen päätöksen 170–176 perustelukappaleessa esitetyt organisatoriset ja tekniset varotoimet osoittavat.

- 159 Kolmanneksi on todettava, että M vahvisti todistajanlausunnossaan nimenomaisesti ilmoittamis- ja kiintiönlukemismekanismin olemassaolon. M ilmoitti myös, ettei tämä mekanismi koskenut kytkinlaitehankkeita tuotantomaissa, toisin sanoen Japanissa ja tietyissä Euroopan maissa.
- 160 Myös ABB:n lausunnot vahvistivat, että mekanismi, joka koostui ETAn kytkinlaitehankkeiden arvon laskemisesta kiintiösopimuksessa tarkoitettuun maailmanlaajuiseen kiintiöön, oli ollut olemassa.
- 161 Kuten kantaja korostaa, ABB:n toimittamista hankelistoista ei sitä vastoin myöskään ilmene, että Euroopan kytkinlaitehankkeista olisi ilmoitettu säännöllisesti japanilaisille tuottajille. Näin ollen kyseiset listat eivät ole todiste ilmoittamis- ja kiintiönlukemismekanismin olemassaolosta.
- 162 Hitachin esittämistä todisteista on huomautettava, että ilmoitus siitä, että Siemens jakoi säännöllisesti kierto- taulukkoja, joissa esitettiin temaattisesti osa eri kartellin jäsenille myönnettyistä kytkinlaitehankkeista, viittaa ETAn ulkopuolisiin kytkinlaitehankkeisiin, kun sitä luetaan yhdessä sitä välittömästi edeltävien virkkeiden kanssa. Sen vuoksi myöskään kyseinen ilmoitus ei ole merkityksellinen todistettaessa, että komission väittämä ETAn kytkinlaitehankkeiden ilmoittamis- ja kiintiönlukemismekanismi oli ollut olemassa.
- 163 Hitachi sen sijaan ilmoitti väitetiedoksiintoon antamassaan vastauksessa, että ennen kuin se keskeytti osallistumisensa kartelliin vuonna 1999, eurooppalaiset tuottajat tiedottivat japanilaisille tuottajille yksityiskohdat hankkeista, jotka ne aikoivat toteuttaa Euroopassa, jotta nämä hankkeet voitaisiin ottaa huomioon määritettäessä kiintiötä ETAn ulkopuolisille kytkinlaitehankkeille, jotka oli myönnetty kahdelle tuottajaryhmälle kiintiösopimuksen perusteella.

- 164 Kyseinen lausunto vahvistaa nimenomaisesti komission väittämän ilmoittamis- ja kiintiönlukemismekanismin olemassaolon vuoteen 1999 saakka. Kyseisen lausunnon näyttöarvo on lisäksi erityisen korkea kahdesta syystä. Lausunto on nimittäin yhtäältä Hitachin intressien vastainen, sillä siinä viitataan yhteyteen Euroopan talousalueen sisällä toteutettujen kartellitoimien ja japanilaisten tuottajien välillä, ja se on siksi kantajaa vastaan puhuva seikka. Kyseisestä väitetiedoksiantoon annetun vastauksen kohdasta ilmenee toisaalta, ettei Hitachi ollut tietoinen päätelmistä, jotka voitiin tehdä lausunnon perusteella.
- 165 Kuten edellä 54 kohdassa todettiin, Hitachi ei väitetiedoksiantoon antamassaan täydentävässä vastauksessa muuttanut ilmoittamis- ja kiintiönlukemismekanismeja koskevien lausuntojen asiasisältöä.
- 166 Se, että ilmoittamis- ja kiintiönlukemismekanismeja ei mainittu sakoista vapauttamista tai niiden lieventämistä koskevassa Hitachin hakemuksessa, joka tehtiin ennen sen vastausta väitetiedoksiantoon, ei heikennä mainittua mekanismeja koskevien Hitachin lausuntojen todistusarvoa. On nimittäin tavallista, että yritys täsmentää menettelyn aikana kantaansa joistakin esillä olevaa asiaa koskevista olosuhteisista varsinkin sen jälkeen kun sille on lähetetty väitetiedoksianto, jossa komission väitteet ja todisteet esitetään virallisesti.
- 167 Fuji puolestaan ilmoitti väitetiedoksiantoon antamassaan vastauksessa, että tietoja kytkinlaitehankkeiden jakamisesta kiintiösopimuksen soveltamisalan ulkopuolisissa Euroopan maissa ei annettu järjestelmällisesti japanilaisille tuottajille, ja Fuji ei siksi ollut tietoinen siitä, kuinka Euroopan kiintiösopimus toimi.

- 168 On kuitenkin huomautettava, että Fujin kannanotto ei ole sen intressien vastainen, sillä kyseisen kannanoton tarkoituksena on kiistää EY 81 artiklan ja ETA-sopimuksen 53 artiklan rikkominen. Sillä on siis vähäisempi näyttöarvo kuin ABB:n ja Hitachin esittämällä olennaisilla todisteilla. Toisaalta on huomautettava, että edellä 137 kohdassa mainittu Fujin toissijainen rooli kartellissa voi kuitenkin selittää sen, ettei Fuji ollut osallisena kaikessa eurooppalaisten tuottajien ryhmän tietojenvaihdossa. Tämä asettaa myös kyseenalaiseksi Fujin tätä seikkaa koskevien lausuntojen uskottavuuden verrattuna ABB:n ja Hitachin toimittamiin todisteisiin, sillä viimeksi mainitut toimitukset olivat ryhmänsä komiteoiden jäseniä ja siksi tiiviimmin mukana väitetyin kartellin yksityiskohtaisessa toiminnassa.
- 169 Euroopan kiintiösopimuksen liitteessä 2 olevan osion ”E (E-Members)” 4 kohdan mukaan eurooppalaiset tuottajat ”päättävät eurooppalaisten hankkeiden ilmoittamisesta [japanilaisten tuottajien ryhmälle]”. Liitteen 2 asiayhteydestä ilmenee, että tiedot oli määrä välittää ennen kyseisten kytkinlaitteiden myöntämistä.
- 170 Edellä mainittu lauseke ei sen sijaan koskenut jo jaettujen hankkeiden seuranta. Näin ollen on katsottava, että vaikka lausekkeen sisältö viittaa siihen, että japanilaisia tuottajia pidettiin uskottavina kilpailijoina tiettyjen kytkinlaitteiden toteuttamisessa ETAssa (ks. jäljempänä 194–191 kohta), lausekkeessa tarkoitettujen toimenpiteiden eivät ole osa ilmoittamis- ja kiintiöönlukemismekanismeja, sellaisena kuin komissio on väittänyt sen olleen olemassa. Sen vuoksi sekä Euroopan kiintiösopimuksen liite 2 että riidanalaisen päätöksen 148 ja 162 perustelukappaleissa olevat maininnat liitteen sisällöstä ovat kyseistä mekanismeja koskevana näyttönä merkityksettömiä.
- 171 Kaiken edellä esitetyn perusteella on todettava, että ilmoittamis- ja kiintiöönlukemismekanismien olemassaolo on näytetty toteen oikeudellisesti riittävällä tavalla ABB:n esittämällä todisteilla, joita Hitachi on tukenut väitetiedoksiintoon antamaansa vastaukseen sisältyvillä lausumilla.

- 172 Toisin kuin kantaja väittää, edellisessä kohdassa mainituista todisteista ei ilmene, että ilmoittamis- ja kiintiöönlukemismekanismi olisi pantu toimeen satunnaisesti ja harkinnanvaraisesti. Vaikka ABB:n ja Hitachin lausunnoissa sekä M:n todistajanlausunnossa ei käsitellä tätä aihetta nimenomaisesti, kyseisissä asiakirjoissa käytetyistä muotoiluista ilmenee kuitenkin selvästi, että ilmoittamisessa oli kyse säännöllisesti toteutetusta menettelystä, jota sovellettiin kaikkiin osallistujiin ja kyseessä oleviin hankkeisiin. Kuten edellä 168 kohdassa selitettiin, tätä seikkaa koskevat Fujin lausunnot ovat puolestaan vähemmän luotettavia kuin ABB:n ja Hitachin toimittamat todisteet. Lisäksi edellä 170 kohdassa todettiin jo, että Euroopan kiintiösopimuksen liitteellä 2 ei ole merkitystä tässä yhteydessä.
- 173 Ilmoittamis- ja kiintiöönlukemismekanismien soveltamisen ajanjaksosta on todettava, että ABB:n lausunnot eivät koske tiettyä ajanjaksoa ja niiden voidaan siksi lähtökohdaisesti tulkita viittaavan koko rikkomiseen. M:n lausunnot puolestaan koskevat ajanjaksoa, jolloin hän osallistui kartellin toimintaan, eli vuoden 1988 ja kesäkuun 2002 välistä aikaa. Edellä 84 kohdassa kuitenkin huomautettiin, että ABB:n todisteille on löydettävä niitä tukevia muita todisteita, joten on todettava, että Hitachin lausunnot koskevat ajanjaksoa ennen sitä hetkeä, jolloin Hitachi keskeytti osallistumisensa kartelliin vuonna 1999. Siksi on katsottava näytetyn toteen, että ilmoittamis- ja kiintiöönlukemismekanismi oli olemassa tällä viimeksi mainitulla ajanjaksolla.
- 174 Mainitun mekanismin merkityksestä on todettava, että mekanismi on vakavasti otettava osoitus siitä, että eurooppalaiset tuottajat pitivät japanilaisia tuottajia mahdollisina uskottavina kilpailijoina ETAn markkinoilla. Jos nimittäin oletetaan, että japanilaisilla tuottajilla ei todellakaan ollut mitään mahdollisuutta tulla eurooppalaisille markkinoille niille pääsyn esteiden vuoksi, eurooppalaisilla tuottajilla ei olisi ollut syytä ilmoittaa tuloksia tiettyjen kytkinlaitehankkeiden myöntämisestä ETAssa eikä varsinkaan syytä lukea näitä samoja hankkeita kiintiösopimuksessa määrättyyn ”Euroopan” yhteiskiintiöön, sillä kiintiöön lukeminen olisi voinut niiltä osan kytkinlaitehankkeista

kiintiösopimuksessa tarkoitetuilla alueilla. Tällaisen ilmoittamis- ja kiintiöönluke-
mismekanismin olemassaolo viittaa siksi siihen, että japanilaiset yritykset olisivat
voineet päästä eurooppalaisille markkinoille. Ne eivät tehneet näin, sillä ne olivat si-
toutuneet jäämään pois näiltä markkinoilta, mistä ne saivat vastineeksi suuremman
osan kytkinlaitehankkeista ETAn ulkopuolella. Kyseinen mekanismi muodostaa siksi
yhteyden ETAssa toteutettujen kartellitoimien ja japanilaisten tuottajien välillä, ja se
on näin ollen epäsuora todiste yhteistoimintajärjestelyn olemassaolosta.

- 175 Kaiken edellä esitetyn perusteella on katsottava näytetyn ABB:n ja Hitachin lausun-
tojen sekä M:n todistajanlausunnon perusteella toteen, että tietyistä kytkinlaitehank-
keista ETAssa ilmoitettiin niiden myöntämisen jälkeen säännöllisesti japanilaisten
tuottajien ryhmälle ja että nämä samat hankkeet luettiin kiintiösopimuksen mukai-
seen ”Euroopan” yhteiskiintiöön, siltä osin kun on kyse ajanjaksosta alkaen vuodesta
1988 siihen saakka, kunnes Hitachi keskeytti osallistumisensa kartelliin vuonna 1999.
Kyseinen mekanismi on lisäksi epäsuora todiste komission väittämän yhteistoiminta-
järjestelyn olemassaolosta.

Seikat, joiden väitetään kumoavan yhteistoimintajärjestelyn olemassaolon

– Asianosaisten lausumat

- 176 Kantaja väittää ensinnäkin, että yhteistoimintajärjestelyä ei mainita tosiseikkojen ai-
kaisissa asiakirjoissa. Kiintiösopimuksessa ja Euroopan kiintiösopimuksessa on yk-
sityiskohtaiset säännöt kartellin toiminnasta, mutta Eurooppa on kantajan mielestä
suljettu sopimusten soveltamisalan ulkopuolelle. Ei ole kuitenkaan uskottavaa, ettei
yhtä kartellin keskeistä osaa olisi lainkaan mainittu kyseisissä sopimuksissa. Kantaja

katsoo, että jos kaasueristeisten kytkinlaitteiden valmistajat olisivat aikoneet luoda maailmanlaajuisen kartellin varaamalla tuotantomaiden markkinat itselleen, ne olisivat sisällyttäneet kirjalliseen sopimukseensa suojalausekkeita, eivätkä ne olisi sulke-neet kyseisiä alueita sopimuksen soveltamisalan ulkopuolelle ja tukeutuneet kirjoit-tamattomaan järjestelyyn.

- 177 Kantajan mielestä kiintiösopimusta ja Euroopan kiintiösopimusta ei siis voida pitää kirjallisina todisteina siitä, että yhteistoimintajärjestely on ollut olemassa. Asia on näin varsinkin siksi, että japanilaiset tuottajat eivät osallistuneet Euroopan kiintiöso-pimukseen eivätkä olleet tietoisia siitä.
- 178 Kantajan mielestä Euroopan kiintiösopimus vahvistaa lisäksi sen, että japanilaiset tuottajat eivät olleet uskottavana uhkana eurooppalaisilla markkinoilla, koska sopi-muksessa määrättiin, että ainoastaan eurooppalaisten tuottajien oli määrä tehdä tu-kitarjouksia eurooppalaisista hankkeista. Tämä tarkoittaa, että eurooppalaiset asiak-kaat eivät olisi pitäneet japanilaiselta tuottajalta samaansa tarjousta uskottavana.
- 179 Kantaja toteaa vielä, etteivät sen työntekijät olleet tietoisia yhteistoimintajärjestelystä ja ettei yksikään heistä osallistunut siihen liittyviin toimiin.
- 180 Kantaja toteaa niin ikään, ettei komissio ottanut huomioon kantajan, Hitachin, Sie-mensin, Toshiba ja VA TECHin esittämiä todisteita ja todistajanlausuntoja, jotka osoittavat, ettei yhteistoimintajärjestelyä ollut koskaan olemassa.

181 Siemensin ja VA TECHin lausuntojen todistusarvo on kantajan mukaan tässä yhteydessä erityisen merkittävä varsinkin siksi, että kyseisillä yrityksillä ei ollut intressiä kiistää yhteistoimintajärjestelyn olemassaoloa. Niiden osallistuminen kilpailusääntöjen rikkomiseen oli nimittäin osoitettu muilla todisteilla.

182 Komissio kiistää kantajan väitteiden paikkansapitävyyden.

– Unionin yleisen tuomioistuimen arviointi asiasta

183 Asianosaiset eivät ole ensinnäkään riitauttaneet sitä, että kiintiösopimuksessa määrätään kytkinlaitehankkeita koskevasta maailmanlaajuisesta kartellista. Kuten kantajakin väittää, on kuitenkin yhtäältä todettava, ettei tässä sopimuksessa mainita yhteistoimintajärjestelyä, ja toisaalta sen liitteen 2 sanamuodon mukaan Japani, Euroopan yhteisön tuolloiset 12 jäsenvaltiota sekä viisi muuta Länsi-Euroopan maata suljetaan sopimuksen soveltamisalueen ulkopuolelle.

184 Euroopan kiintiösopimus on puolestaan sopimus kiintiösopimuksen täytäntöönpanosta, ja se koskee erityisesti kiintiösopimuksessa tarkoitetun ”Euroopan” yhteiskiintiön uudelleen jakamista. Euroopan kiintiösopimuksen osapuolina on ainoastaan eurooppalaisia yrityksiä. Kantaja ei siksi ollut sen osapuoli. Euroopan kiintiösopimuksessa ei myöskään mainita nimenomaisesti yhteistoimintajärjestelyä.

185 Näin ollen ei voida katsoa, että kiintiösopimus ja Euroopan kiintiösopimus ovat kirjallisia todisteita yhteistoimintajärjestelyn olemassaolosta.

- 186 Se, ettei yhteistoimintajärjestelyä nimenomaisesti mainittu kiintiösopimuksessa ja Euroopan kiintiösopimuksessa, ei tarkoita, etteikö kyseistä järjestelyä olisi ollut olemassa. Tuottajaryhmän sitoumus toiselle ryhmälle varatuilta markkinoilta poisjäämiseksi, kuten sitoumus, jonka komissio on väittänyt japanilaisten tuottajien tehneen, perustuu nimittäin yksinkertaiseen konseptiin, joka voidaan panna helposti toimeen. Toimeen paneminen ei myöskään periaatteessa edellytä kyseisten yritysten välistä vuorovaikutusta. Tällainen sitoumus voi siksi hyvin olla olemassa kirjoittamattomana järjestelynä, mikä vähentää myös riskiä siitä, että se tulee ilmi.
- 187 Koska japanilaiset tuottajat eivät olleet osapuolena Euroopan kiintiösopimuksessa, sen 6 artiklan 4 kohdassa määrätty velvollisuus esittää tukitarjouksia ei myöskään voinut koskea niitä. Kyseinen lauseke ei näin ollen tarkoita, ettei japanilaisia tuottajia pidetty mahdollisina kilpailijoina ETAn markkinoilla.
- 188 Huomautettakoon vielä, että – kuten edellä 169 kohdassa todettiin – eurooppalaiset tuottajat pystyivät Euroopan kiintiösopimuksen liitteessä 2 olevan osion ”E (E-Members)” 4 kohdan mukaisesti päättämään tiettyjen eurooppalaisten kytkinlaitehankkeiden ilmoittamisesta japanilaisten tuottajien ryhmälle ennen asianomaisten kytkinlaitehankkeiden jakamista.
- 189 Kantajan väitteet voidaan tietyiltä osin hylätä tämän seikan perusteella, sillä se viittaa eurooppalaisten tuottajien arvioineen, että japanilaiset tuottajat saattoivat olla kiinnostuneita ainakin tiettyjen kytkinlaitehankkeiden jakamisen menettelystä ETAssa ja että ne olivat tällaisissa hankkeissa siis mahdollisia kilpailijoita.

- 190 Mikään Euroopan kiintiösopimuksessa tai muissa komission esittämissä seikoissa ei kuitenkaan osoita, että eurooppalaiset tuottajat olisivat panneet kyseisen mekanismin toimeen tai että japanilaiset tuottajat olivat tietoisia sen olemassaolosta.
- 191 Euroopan kiintiösopimus on siksi ainoastaan indisio, jonka perusteella voidaan katsoa, että japanilaisia tuottajia pidettiin varteenotettavina kilpailijoina toteutettaessa tiettyjä kytkinlaitehankkeita ETAssa, kuten komissio väittää.
- 192 Toiseksi todettakoon, että komissio ei tehnyt virhettä, kun se katsoi, että ABB:n lausuntoja ja todistajanlausuntoja, yhteistoimintajärjestelyn olemassaoloa koskevia Fujin lausuntoja sekä ilmoittamista ja kiintiöön lukemista koskevia Hitachin lausuntoja oli pidettävä todistusarvoltaan merkittävämpinä kuin kantajan, Hitachin, Siemensin, Toshiba ja VA TECH:n väitteitä ja todisteita siitä, että yhteistoimintajärjestelyä ei ollut olemassa.
- 193 Toisin kuin ensiksi mainittujen todisteiden ryhmä, jälkimmäiset väitteet eivät nimitäin ole kyseisten yritysten intressien vastaisia, sillä näiden väitteiden tarkoituksena on kyseenalaistaa EY 81 artiklan ja ETA-sopimuksen 53 artiklan rikkominen. Tämä havainto pätee myös työntekijöiden ja entisten työntekijöiden antamiin todistajanlausuntoihin, koska – kuten edellä 59 kohdassa todettiin – ne eivät pääsääntöisesti ole itsenäisiä todisteita. Todistajanlausunnot eivät myöskään sisällä uusia seikkoja yhteistoimintajärjestelyn olemassaolosta verrattuna väitetiedoksiannon vastaanottajien esittämiin seikkoihin.
- 194 Ei myöskään voida katsoa, ettei eurooppalaisilla yrityksillä, Siemens ja VA TECH mukaan luettuina, ollut intressiä kiistää yhteistoimintajärjestelyn olemassaoloa, sillä komissio katsoi väitetiedoksiannossa tässä järjestelyssä olevan kyse eurooppalaisten ja

japanilaisten tuottajien välisestä kartellisopimuksesta, joka liittyi ETAn markkinoihin ja jossa oli siksi kyse EY 81 artiklan ja ETA-sopimuksen 53 artiklan rikkomisesta. Tällainen toteamus on nimittäin haitallinen eurooppalaisten tuottajien intresseille ainakin hypoteettisesti, jos komission muita niihin kohdistamia väitteitä ei voida näyttää toteen oikeudellisesti riittävällä tavalla.

- ¹⁹⁵ Edellä esitetyn perusteella on todettava lopuksi, että kantajan esittämät todisteet eivät aseta kyseenalaiseksi sen näytön todistusarvoa, johon komissio vetosi osoittaakseen toteen, että yhteistoimintajärjestely oli ollut olemassa.

Kytkinlaitehankkeiden jakaminen ETAssa

– Asianosaisten lausumat

- ¹⁹⁶ Kantaja väittää, etteivät esitetyt todisteet muodosta riittävää näyttöä siitä, että se osallistui kytkinlaitehankkeiden jakamiseen ETAssa.

- ¹⁹⁷ Kantaja myöntää osallistuneensa eurooppalaisten tuottajien kanssa pidettyihin kokouksiin mutta väittää, että kokoukset koskivat ainoastaan kiintiösopimusta eikä niillä siis rikottu EY 81 artiklaa tai ETA-sopimuksen 53 artiklaa.

- 198 Kantaja kiistää myös väitteen siitä, että japanilaiset tuottajat harkitsivat toisinaan vastaamista ETAssa toteutettavia kytkinlaitehankkeita koskeviin tarjouspyyntöihin. Se toteaa, että yhtä poikkeusta lukuun ottamatta se ei koskaan saanut eurooppalaisilta yhtiöiltä tarjouspyyntöjä kartellin aikana.
- 199 Riidanalaisessa päätöksessä esitetyistä eri todisteista kantaja väittää, ettei se saanut koskaan tietoja ABB:n ja Fujin toimittamista hankelistoista. Se kieltää nimenomaisesti saaneensa mitään tietoa espanjalaisesta ”MSP via GC” -hankkeesta, joka ajoittui vuoteen 1997 ja josta se oli ABB:n toimittaman yhden hankelistan mukaan ilmoittanut olevansa kiinnostunut.
- 200 Kantajan mukaan myöskään VA TECHiltä saadut todisteet, jotka mainitaan riidanalaisen päätöksen 204 perustelukappaleessa, eivät liitä ETAssa toteutettuja kytkinlaitehankkeita kantajaan tai johonkin toiseen japanilaiseen tuottajaan.
- 201 Komissio kiistää kantajan väitteiden paikkansapitävyyden.

– Unionin yleisen tuomioistuimen arviointi asiasta

- 202 Asiakirja-aineistoon ei sisälly todisteita, joiden perusteella voitaisiin katsoa, että kiintiösopimuksen perusteella pidetyissä kokouksissa, joihin kartellin japanilaiset jäsenet osallistuivat, olisi keskusteltu ETAn kytkinlaitehankkeista.

- 203 ABB:n ja Fujin toimittamista hankelistaista ei myöskään ilmene, että ETAn kytkinlaitehankkeista olisi keskusteltu japanilaisten tuottajien kanssa, lukuun ottamatta väitettyä kantajan kiinnostusta hankkeeseen ”MSP via GC” Espanjassa. Ei voida kuitenkaan sulkea pois sitä mahdollisuutta, että kantajan kiinnostus viimeksi mainittuun hankkeeseen ABB:n toimittamalla hankelistalla perustui virheeseen, kun otetaan huomioon kyseisen hankelistan pituus ja se seikka, ettei komissio identifioinut muita tilanteita, joissa japanilainen tuottaja olisi osoittanut kiinnostuksensa kytkinlaitehankkeeseen ETAssa. ABB:n hankelistan sisältö ei myöskään saa tukea muista ”MSP via GC” -hankkeeseen liittyvistä todisteista, eikä etenään Fujin hankelistasta, joten sitä ei pitäisi ottaa huomioon tässä yhteydessä.
- 204 Lisäksi on todettava, että kun komissio toteaa riidanalaisen päätöksen 125 perustelukappaleessa, että japanilaiset tuottajat aikoivat joskus vastata eurooppalaisiin tarjouspyyntöihin mutta hylkäsivät yleisesti tällaiset pyynnöt ja ilmoittivat kyseisistä hankkeista eurooppalaisille tuottajille, se perustaa toteamuksensa ainoastaan ABB:n lausuntoihin ja tämän työntekijöiden esittämiin todistajanlausuntoihin. Tätä toteamusta ei siksi voida ottaa huomioon, jos se ei saa tukea muista todisteista.
- 205 Lopuksi todettakoon, että VA TECHin edustajan käsin kirjoitetut muistiinpanot, joihin viitataan riidanalaisen päätöksen 204 perustelukappaleessa, sisältävät maininnan ETAssa toteutettavasta kytkinlaitehankkeesta ja toisaalta muistutuksen siitä, että japanilaisten tuottajien kanssa on keskusteltava kytkinlaitehankkeiden ”paketista”. Kyseisten muistiinpanokohtien välillä on kuitenkin useita sivuja, joissa on muistiinpanoja muista aiheista. Maininta japanilaisista yrityksistä on lisäksi välittömästi ETAn ulkopuolella toteutettavaa kytkinlaitehanketta koskevien muistiinpanojen jälkeen. Näin ollen mainittujen muistiinpanojen perusteella ei voida tehdä johtopäätöksiä japanilaisten yritysten kiinnostuksesta Euroopassa toteutettaviin kytkinlaitehankkeisiin.

206 Kaiken edellä esitetyn perusteella on todettava, ettei ole näytetty toteen, että japanilaiset yritykset osallistuivat kytkinlaitehankkeiden myöntämiseen ETAssa.

Kokonaisarviointi

– Asianosaisten lausumat

207 Kantaja toteaa aluksi, että – toisin kuin komissio väittää – kahden tuottajaryhmän kotimarkkinoita ei tarvinnut suojata. Sen mielestä ei ollut riskiä tai vaaraa siitä, että japanilaisista tuottajista tulee kilpailijoita eurooppalaisilla markkinoilla tai päinvastoin. Kantaja toteaa myös, että sitä pyydettiin kartellin väitetyn voimassaolon aikana tekemään tarjous ETAssa toteutettavasta kytkinlaitehankkeesta vain poikkeuksellisesti.

208 Kantaja lisää vielä, että yhteistoimintajärjestelyn tarkoitusta ja sisältöä ei ole näytetty toteen. Sen mukaan todisteissa, joihin komissio nojautuu, ei mainita yhteistoimintajärjestelyn jäseniä, päivämäärää, jolloin järjestelystä sovittiin, eikä järjestelyn kohtaloa sen jälkeen, kun Siemens ja Hitachi vetäytyivät kartellista vuonna 1999. ABB:n esittämissä todisteissa ei siis kantajan mielestä tuoda esiin kartellisopimuksen olemassaoloa vaan ne ovat ”tiedostamaton lausuma” siitä, että japanilaiset tuottajat eivät kyenneet tulemaan eurooppalaisille markkinoille ja päinvastoin.

209 Komissio ei kantajan mielestä myöskään ottanut huomioon seurauksia siitä, että Siemens ja Hitachi vetäytyivät kartellista. Kantaja katsoo, että vaikka osapuolet olivat

uskottava kilpailu-uhka toinen toistensa kotimaisille markkinoille, yhteistoimintajärjestely asetettiin kyseenalaiseksi kahden tärkeimmän jäsenen vetäytyttyä kiintiösopimuksesta. Kantaja katsoo vielä, että niiden kahden vuoden aikana, jolloin Siemens ja Hitachi eivät osallistuneet sopimukseen, Hitachilla oli myyntiä Euroopassa ja Siemensillä Japanissa.

210 Kantaja väittää lopuksi, että ”tuotantomaita” sekä ilmoittamis- ja kiintiönlukemismekanismin merkitystä koskevat komission väitteet on jätettävä huomiotta. Sen mukaan näitä väitteitä ja erityisesti väitettä, jonka mukaan japanilaiset yritykset olivat tietoisia ”tuotantomaista”, ei tueta millään muilla todisteilla kuin M:n todistajanlausunnolla. M:n lausunnot, joiden mukaan tuotantomaiden nimet ja jäsenyys oli näytetty perustellusti toteen, niistä ei tarvinnut keskustella, ja ne olivat tiedossa ennen kiintiösopimusta, ovat kantajan mielestä ristiriidassa niiden komission mainitsemien muiden todisteiden kanssa, joiden mukaan kyseiset seikat muuttuivat ajan mittaan. Kantaja katsookin, että M:n todistajanlausunto ei ole tältä osin uskottava.

211 Komissio kiistää kantajan väitteiden paikkansapitävyyden.

– Unionin yleisen tuomioistuimen arviointi asiasta

212 Edellä 107–175 kohdassa tehdystä tarkastelusta ilmenee ensinnäkin, että ABB:n lausunnot ja sen työntekijöiden ja yhden entisen työntekijän todistajanlausunnot ovat osoitus sellaisen yhteistoimintajärjestelyn olemassaolosta, jonka perusteella eurooppalaiset ja japanilaiset tuottajat sitoutuivat vastavuoroisesti jäämään pois toisen

ryhmän kotimaisilta markkinoilta. Näiden todisteiden perusteella on niin ikään mahdollista identifioida yhteistoimintajärjestelyn osapuolet, joista yksi oli kantaja, ja päätellä, että vaikka se oli luultavasti olemassa ennen kiintiösopimusta, järjestelystä sovittiin viimeistään viimeksi mainitun sopimuksen tekohetkellä.

- 213 On todettava toiseksi, että Alstomin 10.7.2002 pidetyssä kokouksessa esittämä ehdotus on edellä mainitun vastavuoroisen järjestelyn olemassaoloa tukeva todiste. Myös Fujin lausunnot ovat todiste, joka tukee japanilaisten yritysten sellaisen sitoumuksen olemassaoloa, jonka mukaan ne jäävät pois eurooppalaisilta markkinoilta.
- 214 On todettava kolmanneksi, että ABB:n lausunnoista ja todistajanlausunnosta, joita Hitachin lausunnot tukevat, ilmenee, että japanilaiset yritykset hyväksyivät ainakin vuosien 1988 ja 1999 välisenä aikana sen, tiettyjen ETAn kytkinlaitehankkeiden myöntämisen tuloksista ilmoitettiin säännöllisesti ja että kyseiset hankkeet luettiin kiintiösopimuksessa tarkoitettuun ”Euroopan” yhteiskiintiöön. On lisäksi todettava, että eurooppalaiset tuottajat määräisivät Euroopan kiintiösopimuksen liitteeseen 2 sisältyneen osion ”E (E-Members)” 4 kohdan nojalla mahdollisuudesta tiedottaa japanilaisille tuottajille tiettyjen ETAn kytkinlaitehankkeiden yksityiskohdista ennen kyseisten hankkeiden myöntämistä. Nämä kaksi seikkaa viittaavat siihen, että – toisin kuin kantaja väittää – japanilaisia tuottajia pidettiin uskottavina kilpailijoina tiettyjen kytkinlaitehankkeiden toteuttamisessa ETAssa mutta että ne sitoutuivat jäämään pois eurooppalaisilta markkinoilta, minkä vastineena oli suurempi osa kytkinlaitehankkeista muilla alueilla. Nämä seikat ovat näin ollen epäsuoria todisteita eurooppalaisten ja japanilaisten tuottajien välisen vastavuoroisen järjestelyn olemassaolosta.
- 215 Komission esittämät todisteet, sellaisena kuin ne on esitetty tiivistetysti edellä 90 kohdassa, tukevat näin ollen sen väitteitä yhteistoimintajärjestelyn olemassaolosta. Edellä 183–195 kohdassa arvioidut kantajan todisteet eivät sen sijaan ole sellaisia, että niillä voitaisiin kyseenalaistaa nämä väitteet.

216 Tässä yhteydessä ei ole näytetty toteen, että japanilaiset yritykset osallistuivat yhdessä eurooppalaisten tuottajien kanssa kytkinlaitehankkeiden myöntämiseen ETAssa. On kuitenkin huomautettava, että niiden osallistuminen tähän toimintaan ei olisi ollut tarpeellista, kun otetaan huomioon niiden yhteistoimintajärjestelyyn perustuvan väitetyt sitoumuksen luonne. Japanilaisilla yrityksillä ei nimittäin olisi ollut intressiä osallistua sellaisten kytkinlaitehankkeiden jakamiseen ETAssa, jotka ne olivat sitoutuneet olemaan hankkimatta. Niiden ainoana mielenkiinnon kohteena olisi ollut tietää kyseisten hankkeiden arvo ja hankkeiden saajien identiteetti, jotta ne voivat seurata niiden lukemista kiintiösopimuksessa tarkoitettuun ”Euroopan” yhteiskiintiöön. Ainakin vuosien 1988 ja 1999 välisenä aikana nämä tiedot välitettiin kuitenkin japanilaisille tuottajille ilmoittamismekanismin kautta.

217 Niistä seurauksista, joita Siemensin ja Hitachin vetäytyminen kartellista aiheutti, on ensinnäkin huomautettava riidanalaisen päätöksen 187 perustelukappaleesta ja M:n todistajanlausunnosta käyvän ilmi, että kyseinen tapahtuma heikensi kartellin tehokkuutta, mutta kartelli ei kuitenkaan ”romahtanut”. Kyseisen kahden yrityksen poissaoloaika ei ollut riittävä, jotta niiden tulo ETAn markkinoille olisi voinut olla merkittävä, koska sitä haittasivat ensinnäkin tietyt tekniset ja kaupalliset esteet – mitä komissio ei ole kiistänyt – ja kartelli vahvisti vuosina 1988–1999 keinotekoisesti eri tuottajien etuoikeutettua asemaa kotimaisilla markkinoilla. Muut tuottajat harkitsivat myös kostotoimia Siemensiä ja Hitachia vastaan, kuten M:n todistajanlausunnosta käy ilmi.

218 Edellä 174 ja 214 kohdassa esitetyistä syistä ei myöskään ole tarpeellista osoittaa yhtäältä, ettei ilmoittamis- ja kiintiöönlukemismekanismi koskenut kytkinlaitehankkeita eurooppalaisissa tuotantomaisissa, ja toisaalta, että Japani oli tuotantomaa, jotta kyseisen mekanismin voidaan katsoa olevan merkityksellinen indisio yhteistoimintajärjestelyn olemassaolosta. Siksi sillä, että M:n todistajanlausunnolle ei tässä mahdollisesti löydy tukea muista seikoista, ei ole merkitystä.

- 219 Huomautettakoon myös, että M:n todistajanlausunto ja komission mainitsemat muut todisteet eivät ole tuotantomaiden käsitteen osalta keskenään epäjohdonmukaisia. M:n mukaan koko ajatus yhteistoimintajärjestelystä eli vastavuoroisesta sitoutumisesta jäädä pois toisen ryhmän kotimarkkinoilta oli itse asiassa hyvinkin näytetty toteen, siitä ei tarvinnut keskustella ja se oli syntynyt ennen kiintiösopimusta. M itse totesi todistajanlausunnossaan myöhemmin, että joissakin tapauksissa tuotantomaan jäsenyys muuttui kyseessä olevien eri toimijoiden fuusioiden vuoksi.
- 220 Kaiken edellä esitetyn perusteella on todettava, että yhteistoimintajärjestelyn olemassaolo on osoitettu oikeudellisesti riittävällä tavalla toteen ja että komissio ei ylittänyt toimivaltaansa määrätessään kantajalle sakon tämän osallisuudesta yhteistoimintajärjestelyyn.
- 221 Ensimmäinen kanneperuste on näin ollen hylättävä.
- 222 Lisäksi on todettava – kuten edellä 95 kohdassa – että koska komissio ei myöskään tukeutunut ainoastaan kyseisten yritysten käytökseen markkinoilla väitetyn rikkomisen olemassaolon toteamiseksi, ei ole riittävää, että kantajat korvaavat komission selityksen toisella uskottavalla selityksellä tosiseikoista. Kolmas kanneperuste on näin ollen hylättävä.
- 223 Päätelmä siitä, että yhteistoimintajärjestelyn olemassaolo on osoitettu oikeudellisesti riittävällä tavalla toteen, tarkoittaa myös, että komissio on täyttänyt sille kuuluvan todistustaakan ja noudattanut siis syyttömyysolettaman periaatetta. Neljäs kanneperuste on siis hylättävä.

224 Edellä esitetyn perusteella voidaan lopuksi todeta, että komissio kykeni päättämään yhteistoimintajärjestelyn olleen olemassa ilman, että sen tarvitsi ottaa kantajaa vastaan puhuvina seikkoina huomioon Fujin huomautuksia, joita ei annettu tiedoksi kantajalle, ja Alstomin ja Arevan neutraaliksi väitettyä kantaa. Edellä 51 kohdassa esitetyn mukaisesti neljästoista kanneperuste, jossa väitetään, että oikeutta tutustua asiakirjoihin on loukattu, on näin ollen hylättävä lopullisesti.

Toinen kanneperuste, jonka mukaan komissio ei ole näyttänyt toteen, että oli olemassa sopimus, jolla rikottiin EY 81 artiklaa ja ETA-sopimuksen 53 artiklaa

– Asianosaisten lausumat

225 Kantaja väittää, että komissio ei ole osoittanut toteen, että oli olemassa sopimus, joka oikeutti soveltamaan EY 81 artiklaa ja ETA-sopimuksen 53 artiklaa. Sen mielestä komissio ei osoittanut, milloin osapuolet olivat ilmaisseet yhteisen tahtonsa toimia markkinoilla määrätyllä tavalla eikä ole esittänyt todisteita niiden välisestä yhteydenpidosta, keskusteluista tai sopimuksista. Useita henkilöitä ei voida kieltää päätymästä tietyistä asioista samaan lopputulokseen vetoamalla edellä mainittuihin määräyksiin, koska näyttöä ei ole esitetty.

226 Komissio kiistää kantajan väitteiden paikkansapitävyyden.

– Unionin yleisen tuomioistuimen arviointi asiasta

- 227 Oikeuskäytännön mukaan komission tehtävänä on hankkia riittävän täsmällistä ja yhtäpitävää näyttöä, jonka perusteella voidaan vakuuttua siitä, että väitetystä rikkomisesta on kyse EY 81 artiklan 1 kohdassa tarkoitettusta sopimuksesta tai yhdenmukaistetusta menettelystä (yhdistetyt asiat T-185/96, T-189/96 ja T-190/96, Riviera Auto Service ym. v. komissio, tuomio 21.1.1999, Kok., s. II-93, 47 kohta). Mainittua oikeuskäytäntöä voidaan soveltaa vastaavasti ETA-sopimuksen 53 artiklan 1 kohtaan.
- 228 Komissio ei ole nyt käsiteltävässä asiassa ilmaissut riidanalaisessa päätöksessään nimenomaisesti siitä, onko käytöksessä, johon japanilaisten yritysten väitetään syylistyneen, kyse sopimuksesta vai yhdenmukaistetusta menettelytavasta. Komissio ainoastaan huomauttaa riidanalaisen päätöksen 248 perustelukappaleessa, että rikkominen muodostui useista toimista, jotka voidaan luokitella sopimuksiksi tai yhdenmukaistetuiksi menettelytavoiksi.
- 229 Siksi on tutkittava ensiksi, onko yhteistoimintajärjestelyssä kyse EY 81 artiklan 1 kohdassa ja ETA-sopimuksen 53 artiklan 1 kohdassa tarkoitettusta yritysten välisestä sopimuksesta.
- 230 Tässä yhteydessä on todettava, että edellä mainituissa määräyksissä tarkoitettun sopimuksen olemassaolon edellytykseksi riittää se, että kyseiset yritykset ovat ilmaisseet yhteisen tahtonsa toimia markkinoilla määrätyllä tavalla (ks. vastaavasti edellä 86 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Cimenteries CBR ym. v. komissio, tuomion 958 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen). Sopimuksen konkreettisia seurauksia ei tarvitse ottaa huomioon, jos ilmenee, että sopimuksen tarkoituksena on rajoittaa, estää tai vääristää

kilpailua (ks. vastaavasti edellä 86 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Cimenteries CBR ym. v. komissio, tuomion 837 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).

- 231 Komission nyt käsiteltävässä asiassa esittämistä eri todisteista ja etenkin ABB:n ja Fujin lausunnoista sekä M:n ja V-A:n todistajanlausunnoista ilmenee kuitenkin, että eurooppalaiset ja japanilaiset tuottajat olivat viimeistään kiintiösopimuksen tekohelellä sitoutuneet vastavuoroisesti jäämään pois toisen ryhmän kotimaisilta markkinoilta. Vastavuoroisen sitoumuksen olemassaolo viittaa väistämättä yhteisen tahdon olemassaoloon, vaikka ei olisi olemassa todisteita, joiden perusteella voidaan päätellä tarkasti hetki, jolloin tämä tahto on ilmaistu, tai jotka osoittaisivat tämän tahdonilmaisun muotoutumisen. Edellä 116 kohdasta ilmenee lisäksi, että M katsoi, että keskusteluissa, joihin hän osallistui, ei ollut tarpeellista viitata yhteistoimintajärjestelyyn, koska kartellin kaikki osapuolet ymmärsivät, hyväksyivät ja panivat kyseisen järjestelyn sisällön toimeen ilman, että nimenomainen keskustelu olisi ollut tarpeellista. Kuten edellä 123 kohdassa lisäksi todettiin, V-A ilmoitti osallistuneensa nimenomaisiin keskusteluihin eurooppalaisten yritysten ja japanilaisen yrityksen edustajan välillä yhteistoimintajärjestelyn noudattamisesta.
- 232 On lisäksi todettava, että ABB:n lausuntojen ja todistajanlausunnon sekä Hitachin lausuntojen osoittama seikka, että japanilaiset tuottajat hyväksyivät useiden vuosien ajan sen, että tiettyjen ETAn kytkinlaitehankkeiden myöntämisen tuloksista ilmoitettiin ja että niiden lukemista kiintiösopimuksessa tarkoitettuun Euroopan yhteisöintiön seurattiin, on eri asia kuin pelkkä kilpailijoiden samansuuntainen käytös ilman tahdonilmaisua.
- 233 Yhteistoimintajärjestelyn tarkoituksena oli lisäksi japanilaisten yritysten käyttäytymisen määrittäminen suhteessa ETAn markkinoihin, sillä nämä yritykset sitoutuvat jäämään pois kyseisiltä markkinoilta. Kyseisessä järjestelyssä oli siksi tosiasiallisesti kyse ETAn markkinoiden varaamisesta eurooppalaisille tuottajille.

- 234 Komissio on siksi todennut oikein, että yhteistoimintajärjestelyssä oli kyse EY 81 artiklan 1 kohdassa ja ETA-sopimuksen 53 artiklan 1 kohdassa tarkoitettua yritysten välisestä sopimuksesta.
- 235 Näin ollen ei ole enää tarpeellista tutkia, oliko yhteistoimintajärjestelyssä kyse näissä määräyksissä tarkoitettua yhdenmukaisesta menettelytavasta.
- 236 Edellä olevan perusteella toinen kanneperuste on hylättävä.

Kolmastoista kanneperuste, jonka mukaan komissio teki virheen laskiessaan kartellin keston

– Asianosaisten lausumat

- 237 Kantaja väittää yhtäältä, että Siemensin vetäytyttyä kartellista syyskuussa 1999 muista yrityksistä koostunut pieni ryhmä muuttui joustavaksi keskustelufoorumiksi, jolla ei ollut Euroopan unionin osalta kilpailuvastaista tarkoitusta tai vaikutusta.
- 238 Se väittää toisaalta, että Siemensin palaaminen kartelliin vuonna 2002 ei johtanut sopimuksiin, joiden tarkoituksena tai vaikutuksena olisi ollut kilpailun rajoittaminen Euroopassa, koska Hitachi hylkäsi Alstomin ehdotuksen siitä, että eurooppalaiset markkinat varattaisiin eurooppalaisille ja japanilaiset markkinat japanilaisille tuottajille.

239 Kantaja katsookin, että sitä sakotettiin perusteetta 1.9.2009 ja 11.5.2004 välisestä ajasta tai ainakin 10.7.2002 ja 11.5.2004 välisestä ajasta.

240 Komissio kiistää kantajan väitteiden paikkansapitävyyden.

– Unionin yleisen tuomioistuimen arviointi asiasta

241 Oikeuskäytännössä on vahvistettu, että kun kyse on kilpailusääntöjen rikkomista koskevasta oikeudenkäynnistä, vaatimus oikeusvarmuudesta, joka taloudellisilla toimijoilla on oltava, merkitsee sitä, että komission, jolla on todistustaakka toteamiensa rikkomisten osalta, on esitettävä asianmukainen näyttö, jolla se oikeudellisesti riittävällä tavalla osoittaa rikkomisen muodostavien tosiseikkojen olemassaolon. Kun kyse on tarkemmin ottaen rikkomisen väitetystä kestosta, sama oikeusvarmuuden periaate edellyttää, että ellei ole näyttöä, jolla rikkomisen kesto voitaisiin suoraan osoittaa, komission on esitettävä näyttöä ainakin ajallisesti riittävän lähellä toisiaan olevista tosiseikoista, joiden perusteella voidaan kohtuudella todeta, että rikkominen on jatkunut keskeytyksettä tiettyjen kahden ajankohdan välillä (asia T-43/92, Dunlop Slazenger v. komissio, tuomio 7.7.1994, Kok., s. II-441, 79 kohta; asia T-62/98, Volkswagen v. komissio, tuomio 6.7.2000, Kok., s. II-2707, 188 kohta ja asia T-279/02, Degussa v. komissio, tuomio 5.4.2006, Kok., s. II-897, 114 ja 153 kohta).

242 Lisäksi se, että näyttöä tapahtuneen jatkuvan rikkomisen olemassaolosta ei ole esitetty tiettyjen ajanjaksojen osalta, ei ole esteenä sille, että rikkomisen katsotaan tapahtuneen kyseisiin ajanjaksoja pidemmällä kokonaisajanjaksolla, jos tällainen toteamus

perustuu objektiivisiin ja yhtäpitäviin todisteisiin. Usean vuoden ajalle ulottuvassa rikkomisessa se, että kartelli ilmenee eri ajanjaksoina, joiden välillä voi olla pidempiä tai lyhyempiä aikoja, ei vaikuta tämän kartellin olemassaoloon, kunhan toimilla, jotka ovat osa tätä rikkomista, on yksi ainoa tavoite ja ne toteutetaan yhtenä kokonaisuutena pidettävän jatkuvan kilpailusääntöjen rikkomisen yhteydessä (asia C-113/04 P, Technische Unie v. komissio, tuomio 21.9.2006, Kok., s. I-8831, 169 kohta).

²⁴³ Esillä olevassa asiassa on aluksi huomautettava, että koska yhteistoimintajärjestelyyn perustuva japanilaisten yritysten sitoutuminen ei ollut aktiivista toimintaa vaan ne ainoastaan pidättäytyivät tietyistä toimista, on sinänsä vaikeaa näyttää toteen, että kyseistä järjestelyä noudatettiin jatkuvasti.

²⁴⁴ Tästä huolimatta on ensimmäiseksi todettava, että M:n todistajanlausunnon mukaan sekä kiintiösopimusta että yhteistoimintajärjestelyä toteutettiin edelleen muiden japanilaisten yritysten kuin Hitachin kanssa siihen saakka, kunnes M erosi kartellista kesäkuussa 2002, huolimatta siitä, että M:n ja Siemensin poisjääminen teki toiminnasta tehottomampaa. ABB:n työntekijöiden muut todistajanlausunnot vahvistavat, että yhteistoimintajärjestely jatkui heinäkuun 2002 ja toukokuun 2004 välisenä aikana. Kyseisten todistajanlausuntojen sisältö käy ilmi myös ABB:n lausunnoista.

²⁴⁵ Toiseksi on todettava, että Fuji vahvistaa väitetiedoksiantoon antamassaan vastauksessa japanilaisten yritysten osallistuneen kilpailusääntöjen rikkomiseen, myös yhteistoimintajärjestelyyn, syyskuuhun 2000 saakka, jolloin se väittää jättäneensä kartellin.

- 246 Kolmanneksi on todettava, kuten edellä 144 kohdassa, että Alstom ehdotti 10.7.2002 pidetyssä kokouksessa yhteistoimintajärjestelyn laajentamista Keski- ja Itä-Euroopan maihin. Tämä seikka tarkoittaa, että – toisin kuin kantaja väittää – mainittu järjestely oli olemassa sekä kokousajankohtana että tietyn ajanjakson sitä ennen ja sen jälkeen.
- 247 Neljänneksi on todettava, että se, että japanilaiset tuottajat olivat kyseisellä ajanjaksolla jatkuvasti poissa Euroopan kytkinlaitehankkeiden markkinoilta viittaa myös siihen, että yhteistoimintajärjestelyä noudatettiin edelleen.
- 248 Koska kantaja ei arvostele nimenomaisesti sitä, että komissio päätteli, että oli tapahtunut yhtenä kokonaisuutena pidettävä kilpailusääntöjen rikkominen, joka käsittää muun muassa yhteistoimintajärjestelyn ja kiintiösopimuksen, ja koska unionin yleinen tuomioistuin päätyi ensimmäisen, toisen, kolmannen ja neljännen kanneperusteiden tutkimisen perusteella katsomaan, että komissio teki niiden osalta virheen, on todettava viidenneksi, että näyttö kiintiösopimuksen toteuttamisen jatkumisesta on merkityksellinen aihetodiste siitä, että myös yhteistoimintajärjestelyä noudatettiin samalla ajanjaksolla. Koska kilpailusääntöjen rikkominen muodosti yhden kokonaisuuden, on nimittäin todennäköistä, että yhteistoimintajärjestelyn lopettaminen olisi vaarantanut kiintiösopimuksen toiminnan.
- 249 Kantaja ei kuitenkaan kiistä riidanalaisen päätöksen 191–198 perustelukappaleessa esitettyjä toteamuksia, joiden mukaan kiintiösopimuksen nojalla jaettavista hankkeista lähetettiin useita fakseja joulukuussa 2000 ja tammikuussa 2001, kiintiösopimuksesta oli määrä järjestää kokouksia vuosina 2000 ja 2001 ja joistakin kytkinlaitehankkeista tehtiin vuonna 1998 ja 1999 sopimuksia, jotka olivat voimassa lokakuuhun 2001.

- 250 Kantaja ei myöskään aseta väitteillään kyseenalaiseksi etenkin riidanalaisen päätöksen 199–216 perustelukappaleessa esitettyjä komission havaintoja, joiden mukaan Hitachi, Siemens ja VA TECH liittyivät kartelliin uudelleen ja kartelli jatkui vuosina 2002–2004.
- 251 Näiden seikkojen perusteella kantajan väite siitä, että kiintiösopimusta koskevista kouksista oli tullut kyseisen ajanjakson aikana keskustelufoorumi, jolla ei ollut kilpailunvastaista tarkoitusta tai vaikutusta, ei voi menestyä. Näin on erityisesti sen vuoksi, että kyseistä väitettä ei tueta muilla todisteilla kuin Toshiba toteen näyttämättömillä lausunnoilla.
- 252 Sen vuoksi onkin katsottava, että komission esittämät todisteet yhteistoimintajärjestelyn ja kiintiösopimuksen täytäntöönpanosta syyskuun 1999 ja toukokuun 2004 välisenä aikana liittyvät ajallisesti riittävän lähellä toisiaan oleviin tosiseikkoihin, mikä tarkoittaa, että jatkettu kilpailusääntöjen rikkominen on kyseisen ajanjakson osalta näytetty toteen.
- 253 Kolmastoista kanneperuste on näin ollen hylättävä.
- 254 Koska mikään ensisijaisen vaatimuksen tueksi esitetyistä kanneperusteista ei ole menestynyt, tämä vaatimus on hylättävä.

2. Toissijainen vaatimus, jonka mukaan riidanalaisen päätöksen 2 artiklan g kohta ja 2 artiklan h kohta on kumottava siltä osin kuin ne koskevat kantajaa

255 Aluksi on käsiteltävä viides kanneperuste, jonka mukaan komissio loukkasi yhdenvertaisen kohtelun periaatetta ja suhteellisuusperiaatetta laskiessaan kantajalle lannetetun sakon laskentapohjan vuoden 2001 liikevaihdon perusteella.

Asianosaisten lausumat

256 Kantaja väittää, että komissio loukkasi yhdenvertaisen kohtelun periaatetta ja suhteellisuusperiaatetta laskiessaan japanilaisten tuottajien sakon laskentapohjan kaasueristeisten kytkinlaitteiden maailmanlaajuisesta myynnistä vuonna 2001 saadun summan perusteella mutta käytti laskelmissaan eurooppalaisten tuottajien osalta vuotta 2003.

257 Kantaja katsoo yhtäältä, että komissio ei esittänyt objektiivista perustelua japanilaisten tuottajien eriarvoiselle kohtelulle. Sillä, että kantaja päätti perustellun liiketoimintastrategian yhteydessä harjoittaa kaasueristeisten kytkinlaitteiden alan toimintaa TM T & D:n välityksellä, ei kantajan mielestä ole tässä yhteydessä merkitystä, koska vuodesta 2003 alkaneet markkinaheilahtelut olisivat heikentäneet sen tilannetta, vaikka se olisi valinnut toisin. Kantajan mukaan komission olisi pitänyt esillä olevassa asiassa käyttää laskentapohjana sitä osaa TM T & D:n liikevaihdosta, joka vastasi kantajan omistusosuutta TM T & D:n pääomasta. Se toteaa lisäksi, että samaa menetelmää käytettiin Schneideriin laskettaessa sen osuutta VA TECHin kanssa perustetussa yhteisyrityksessä.

- 258 Kantaja katsoo toisaalta, että komission käyttämä menetelmä johti siihen, että kantajan osalta käytetty laskentapohja laskettiin sellaisen vuoden perusteella, jonka aikana markkinatilanne oli olennaisesti erilainen kuin eurooppalaisten yritysten osalta käytettynä vuonna, mikä johti siihen, että kantajan osuus kilpailusääntöjen rikkomisessa arvioitiin liian suureksi. Kantaja korostaa tässä yhteydessä, että vuosina 2001–2003 supistuivat merkittävästi sekä kaasueristeisten kytkinlaitteiden markkinat Euroopassa ja Japanissa yleensä että kantajan liikevaihto tällä alalla.
- 259 Komissio muistuttaa harkintavallasta, jota sillä on sen valitessa tekijöitä, jotka se ottaa huomioon sakon määrittämiseksi, ja tämä vaikuttaa asiassa harjoitettavan tuomioistuINVALVONNAN voimakkuuteen. Se katsoo tämän perusteella, että mainittua harkintavaltaa voidaan rajoittaa yleisiin oikeusperiaatteisiin perustuvilla argumenteilla vain, jos harkintavaltaa käytettäessä on sivuutettu räikeästi asian olosuhteet.
- 260 Komissio toteaa lisäksi, että kun kilpailusääntöjen rikkominen todetaan erittäin vakavaksi – kuten esillä olevassa asiassa –, sillä on oikeus käyttää eriytettyä kohtelua tuodakseen esiin yritysten todellisen kapasiteetin haitata merkittävästi kilpailua ja varmistaakseen, että ehkäisevä vaikutus on riittävä.
- 261 Esillä olevassa asiassa laskentapohja määritettiin kantajan osalta edellä mainittujen tekijöiden perusteella. Vuosi 2001 valittiin, koska se oli viimeinen vuosi ennen kuin kaasueristeisiä kytkinlaitteita koskeva kantajan toiminta luovutettiin TM T & D:lle. Komission mukaan erilainen kohtelu on perusteltavissa sillä, että kantaja osallistui kartelliin suurimman osan sen ajasta erillisenä yrityksenä, mikä tarkoittaa, että kantajan todellinen kapasiteetti haitata kilpailua ei käynyt täsmällisesti ilmi vuoden 2003 myyntitiedoista.

- 262 Pelkästään se, että vuosi 2001 oli kantajalle parempi vuosi kuin vuosi 2003, ei komission mielestä ole riittävä syy väittää laskentapohjaa kohtuuttomaksi.
- 263 Komissio korostaa lopuksi, ettei se asettanut TM T & T:lle erillistä laskentapohjaa, koska se ei halunnut aiheuttaa kantajalle kohtuutonta räsitusta.

Unionin yleisen tuomioistuimen arviointi asiasta

- 264 Aluksi on muistutettava, että komissiolla on harkintavaltaa sakkojen määrän vahvistamisessa, jotta se voisi ohjata yritysten toimintaa niin, että ne noudattaisivat kilpailusääntöjä (ks. yhdistetyt asiat T-236/01, T-239/01, T-244/01–T-246/01, T-251/01 ja T-252/01, Tokai Carbon ym. v. komissio, tuomio 29.4.2004, Kok., s. II-1181, 216 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).
- 265 Komissio vahvistaa sakon suuruuden kilpailusääntöjen rikkomisen vakavuuden ja tarvittaessa sen keston perusteella. Rikkomisen vakavuus on määritettävä useiden kriteerien perusteella, joihin kuuluvat asiaan liittyvät erityisolosuhteet, asiayhteys ja sakkojen ennaltaehkäisevä vaikutus. On otettava huomioon objektiivisia tekijöitä, kuten kilpailunvastaisten menettelytapojen sisältö ja kesto, niiden lukumäärä ja intensiteetti, asianomaisten markkinoiden laajuus ja talouselämän perusteille aiheutunut vahinko. Arvioinnissa on otettava huomioon myös vastuussa olevien yritysten suhteellinen merkitys ja markkinaosuus sekä mahdollinen kilpailusääntöjen rikkomisen uusiminen (edellä 39 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Aalborg Portland ym. v. komissio, tuomion 89–91 kohta).

- 266 Joka kerta, kun komissio päättää kilpailuoikeuden nojalla määrätä sakkoja, sen on kuitenkin noudatettava yleisiä oikeusperiaatteita, joihin kuuluu myös yhdenvertaisen kohtelun periaate ja suhteellisuusperiaate, sellaisena kuin unionin tuomioistuintimet ovat niitä tulkinneet (asia T-59/02, Archer Daniels Midland v. komissio, tuomio 27.9.2006, Kok., s. II-3627, 315 kohta).
- 267 Vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan yhdenvertaisen kohtelun tai syrjintäkiellon periaate edellyttävät, että toisiinsa rinnastettavia tapauksia ei kohdella eri tavoin eikä erilaisia tapauksia kohdella samalla tavoin, ellei tällaista eroa voida objektiivisesti perustella (ks. asia T-311/94, BPB de Eendracht v. komissio, tuomio 14.5.1998, Kok., s. II-1129, 309 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).
- 268 Jos määrättävien sakkojen suhteiden määrittelemiseksi on nojaututtava useiden samaan kilpailusääntöjen rikkomiseen syllistyneiden yritysten liikevaihtoon, huomioon otettava ajanjakso on rajattava siten, että käytettävät luvut ovat mahdollisimman vertailukelpoisia (yhdistetyt asiat 100/80-103/80, Musique Diffusion française ym. v. komissio, tuomio 7.6.1983, Kok., s. 1825, Kok. Ep. VII, s. 133, 122 kohta).
- 269 Suhteellisuusperiaate puolestaan edellyttää, että yhteisön toimielinten toimet eivät ylitä niitä rajoja, jotka johtuvat siitä, mikä on tarpeellista kyseisellä lainsäädännöllä lainmukaisesti tavoiteltujen päämäärien toteuttamiseksi ja tähän soveltuvaan, koska silloin, kun on mahdollista valita usean tarkoituksenmukaisen toimenpiteen välillä, on valittava vähiten rajoittava, eivätkä toimenpiteistä aiheutuvat haitat saa olla liian suuria tavoiteltuihin päämääriin nähden (asia C-331/88, Fedesa ym., tuomio 13.11.1990, Kok., s. I-4023, 13 kohta ja asia C-180/96, Yhdistynyt kuningaskunta v. komissio, tuomio 5.5.1998, Kok., s. I-2265, 96 kohta).

- 270 Nyt käsiteltävässä asiassa riidanalaisen päätöksen 480–490 perustelukappaleesta käy ilmi, että määrittäessään sakon laskentapohjia komissio päätti sakkojen laskennasta annettujen suuntaviivojen 1 A kohdan mukaisesti soveltaa kartellin osapuoliin eriytettyä kohtelua sen perusteella, miten paljon haittaa ne kykenivät aiheuttamaan kilpailulle. Tätä varten komissio luokitteli eri yritykset viiteen ryhmään niiden myymistä kaasueristeisistä kytkinlaitteista saadun maailmanlaajuisen liikevaihdon suhteellisen merkityksen mukaan. Komissio katsoi tässä yhteydessä, että pelkästään ETAn markkinoita koskevat liikevaihdot eivät ole luotettava arviointikriteeri, koska yhteistoimintajärjestelyn tarkoituksena oli pitää japanilaiset tuottajat pois kyseisiltä markkinoilta.
- 271 Riidanalaisen päätöksen 481, 482 ja 484 perustelukappaleesta käy viitevuoden valinnan osalta ilmi, että komissio käytti maailmanlaajuisen myynnin arvon määrittämisessä kantajan, Fujin, Hitachin ja Toshiba tapauksessa vuotta 2001 mutta eurooppalaisten tuottajien tapauksessa vuotta 2003 eli viimeistä kokonaista vuotta, jona kilpailusääntöjä rikottiin. Kantajan, Fujin, Hitachin ja Toshiba sakkojen laskentapohja ajalta, jona ne osallistuivat kartelliin erillisinä yrityksinä, määritettiin myös vuoden 2001 liikevaihtojen perusteella, kun taas eurooppalaisten tuottajien sakkojen laskentapohja määritettiin vuoden 2003 liikevaihtojen perusteella.
- 272 Näin ollen on todettava, että komissio ei ole viitevuoden valinnassa kohdellut kantajaa ja muita japanilaisia tuottajia samalla tavoin kuin eurooppalaisia tuottajia. Edellä 267 kohdassa mainitun oikeuskäytännön nojalla on siis tarkistettava, onko eriytetylle kohtelulle olemassa objektiivista perustelua.
- 273 Komissio totesi tältä osin riidanalaisen päätöksen 482 perustelukappaleessa, että vuoden 2001 käyttäminen oli kantajan tapauksessa perusteltua siksi, että tämä osallistui

kartelliin suurimman osan kilpailusääntöjen rikkomisen ajasta erillisenä yrityksenä eikä osana yhteisyritystä TM T & D, joka oli ottanut vastatakseen kantajan ja Toshiba-kaasueristeisiä kytkinlaitteita koskevista toiminnoista vuonna 2002.

274 Komissio täsmensi istunnossa, että sen tarkoituksena oli ottaa huomioon, että TM T & D:n kaksi osakasta olivat sen perustamisajankohtana eriarvoisessa kilpailuasemassa siksi, että kantajalla oli huomattavasti suurempi osuus kaasueristeisten kytkinlaitteiden maailmanlaajuisista markkinoista kuin Toshibaalla. Komissio katsoo, että käyttämällä viitevuotena viimeistä täyttä vuotta, jona kantaja ja Toshiba osallistuivat kartelliin erillisinä yrityksinä eli vuotta 2001, se pystyi tuomaan esiin tämän eron sakkojen laskennassa, mikä ei olisi ollut mahdollista, jos se olisi käyttänyt menetelmää, jossa TM T & D:n liikevaihto vuodelta 2003 olisi jaettu molempien osakkaiden kesken sen mukaan, mitkä olivat niiden osakkuudet yhteisyrityksessä.

275 Komission mainitsema päämäärä on perusteltu, koska sen avulla voidaan verrata yhteisyrityksen osakkaiden kykyä haitata kilpailua yhteisyrityksen perustamista edeltävänä aikana. Riidanalaisen päätöksen 489 perustelukappaleesta käy lisäksi ilmi, että samaa päämäärää tavoiteltiin Schneiderin tapauksessa, mutta koska asiaankuuluvia tietoja sen liikevaihdosta vuosilta 2001 tai 2003 ei ollut saatavilla, komissio joutui ottamaan sakon laskentapohjaksi Schneiderin osuuden yhteisyrityksen osakepääomasta. Kantajan tapauksessa asiaankuuluvat liikevaihtotiedot sekä vuodelta 2001 että 2003 ovat sen sijaan käytettävissä.

276 On kuitenkin ilmeistä, että komissio olisi nyt käsiteltävässä asiassa voinut käyttää päämääränsä saavuttamiseksi muitakin menetelmiä, joissa japanilaisia ja eurooppalaisia tuottajia ei olisi kohdeltu viitevuoden valinnassa eriarvoisesti. Määrittäessään kantajan ja Toshiba-sakkoja TM T & D:n perustamista edeltävältä ajalta komissio

olisi esimerkiksi voinut käyttää TM T & D:lle langetetun sakon laskentapohjaa, joka laskettiin vuoden 2003 liikevaihdon perusteella, ja jakaa sen kantajan ja Toshiba kesken sen mukaan, kuinka suuri osuus niillä oli kaasueristeisten kytkinlaitteiden myynnistä yhteisyrityksen perustamista edeltävänä vuonna eli vuonna 2001.

277 Näin ollen on todettava, että se, että komissio halusi nyt käsiteltävässä asiassa tuoda sakkojen määrittämisen yhteydessä tarkasti esiin kantajan ja Toshiba suhteelliset asemat, ei tee kantajan eriarvoisesta kohtelusta perusteltua.

278 Edellä esitetyn perusteella on katsottava, että komissio loukkasi yhdenvertaisen kohtelun periaatetta valitessaan vuoden 2001 viitevuodeksi, jonka perusteella se määrittä japanilaisten tuottajien maailmanlaajuisen myynnin arvon ja laskee sakon, joka kantajalle määrättiin sen osallistumisesta kartelliin erillisenä yrityksenä.

279 Kyseisen periaatteen loukkaaminen kumoaa suoraan laskelman sakosta, joka kantajalle määrättiin riidanalaisen päätöksen 2 artiklan g kohdassa sen osallistumisesta kartelliin erillisenä yrityksenä. Tämä vaikuttaa välillisesti – maailmanlaajuisen myynnin arvon ja markkinaosuuksien määrittämisen kautta – laskelmaan sakosta, joka kantajalle määrättiin riidanalaisen päätöksen 2 artiklan h kohdassa ja joka koskee TM T & D:n olemassaolon aikaa.

280 Viides kanneperuste on siis hyväksyttävä, ja riidanalaisen päätöksen 2 artiklan g ja h kohta on näin ollen kumottava.

- 281 Kantajan esittämiä kanneperusteita kuudennesta kahteentoista ei lisäksi tarvitse tutkia. Vaikka kyseiset kanneperusteet hyväksyttäisiin, riidanalaista päätöstä ei nimitäin voitaisi kumota laajemmin kuin mitä edellisessä kohdassa todettiin.
- 282 Lopuksi on todettava, että koska kantajan toissijainen vaatimus on hyväksytty, sen viimesijaisesta vaatimuksesta tai sen prosessinjohtotoimia koskevasta pyynnöstä ei tarvitse antaa ratkaisua.

Oikeudenkäyntikulut

- 283 Unionin yleisen tuomioistuimen työjärjestyksen 87 artiklan 3 kohdassa määrätään, että jos asiassa osa vaatimuksista ratkaistaan toisen asianosaisten ja osa toisen asianosaisten hyväksi, unionin yleinen tuomioistuin voi määrätä oikeudenkäyntikulut jaettaviksi asianosaisten kesken tai määrätä, että kukin vastaa omista kuluistaan.
- 284 Koska riidanalaisen päätöksen 1 artiklan kumoamisvaatimus on hylätty, kantaja on hävinnyt merkittävän osan vaatimuksistaan, vaikka osa niistä onkin hyväksytty.

285 Näissä olosuhteissa on määrättävä, että kantaja vastaa kolmesta neljäosasta asianosaisille unionin yleisessä tuomioistuimessa aiheutuneista oikeudenkäyntikuluista, ja komissio vastaa neljäosasta kyseisistä kuluista.

Näillä perusteilla

UNIONIN YLEINEN TUOMIOISTUIN (toinen jaosto)

on ratkaissut asian seuraavasti:

- 1) **[EY] 81 artiklan ja ETA-sopimuksen 53 artiklan mukaisesta menettelystä 24.1.2007 tehdyn komission päätöksen C(2006) 6762 lopullinen (asia COMP/F/38.899 – Kaasueristeiset kojeistot) 2 artiklan g ja h kohta kumotaan siltä osin kuin ne koskevat Mitsubishi Electric Corpia.**

- 2) **Kanne hylätään muilta osin.**

- 3) **Mitsubishi Electric veloitetaan korvaamaan kolme neljäosaa asianosaisille unionin yleisessä tuomioistuimessa aiheutuneista oikeudenkäyntikuluista.**

- 4) Euroopan komissio veloitetaan korvaamaan neljäsosa asianosaisille unionin yleisessä tuomioistuimessa aiheutuneista oikeudenkäyntikuluista.**

Pelikánová

Jürimäe

Soldevila Fragoso

Julistettiin Luxemburgissa 12 päivänä heinäkuuta 2011.

Allekirjoitukset

Sisällys

Asian tausta	II - 4229
1. Kantaja	II - 4229
2. Tuotteet	II - 4230
3. Hallinnollinen menettely	II - 4230
4. Riidanalainen päätös	II - 4231
Menettely ja asianosaisten vaatimukset	II - 4233
Oikeudellinen arviointi	II - 4236
1. Ensisijainen vaatimus riidanalaisen päätöksen kumoamisesta siltä osin kuin sitä sovelletaan kantajaan ja TM T & D:hen	II - 4238
Neljästoista kanneperuste, jonka mukaan komissio loukkasi kantajan puolustautumisoikeuksia ja sen oikeutta oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin, kun se ei antanut kantajan tutustua sitä vastaan ja sen puolesta puhuviin seikkoihin	II - 4238
Asianosaisten lausumat	II - 4238
Unionin yleisen tuomioistuimen arviointi asiasta	II - 4240
Viidestoista kanneperuste, jonka mukaan komissio loukkasi kantajan puolustautumisoikeuksia, kun se ei antanut tälle tiedoksi päätelmiään yhteistoimintajärjestelyyn olennaisesti kuuluvasta korvausteoriasta	II - 4247
Asianosaisten lausumat	II - 4247
Unionin yleisen tuomioistuimen arviointi asiasta	II - 4248
II - 4310	

Ensimmäinen, kolmas ja neljäs kanneperuste, joissa väitetään, että komissio ei osoittanut kantajan osallistuneen kartelliin, että se teki virheen hylätessään todisteet, jotka osoittivat, että kantaja ei ole eurooppalaisilla markkinoilla ja että sen oli mahdotonta päästä niille, ja että kääntäessään todistustaakan komissio rikkoi todistusäännöksiä ja loukkasi siten syyttömyysolettaman periaatetta	II - 4250
ABB:n esittämä todistelu	II - 4258
– Asianosaisten lausumat	II - 4258
– Unionin yleisen tuomioistuimen arviointi asiasta	II - 4260
ABB:n esittämän todistelun tukeminen	II - 4267
– Asianosaisten lausumat	II - 4267
– Unionin yleisen tuomioistuimen arviointi asiasta	II - 4268
Ilmoittamis- ja kiintiönlukemismekanismi	II - 4272
– Asianosaisten lausumat	II - 4272
– Unionin yleisen tuomioistuimen arviointi asiasta	II - 4274
Seikat, joiden väitetään kumoavan yhteistoimintajärjestelyn olemassaolon ...	II - 4279
– Asianosaisten lausumat	II - 4279
– Unionin yleisen tuomioistuimen arviointi asiasta	II - 4281
Kytkinlaitehankkeiden jakaminen ETAssa	II - 4284
– Asianosaisten lausumat	II - 4284
– Unionin yleisen tuomioistuimen arviointi asiasta	II - 4285
Kokonaisarviointi	II - 4287
– Asianosaisten lausumat	II - 4287
– Unionin yleisen tuomioistuimen arviointi asiasta	II - 4288

<p> Toinen kanneperuste, jonka mukaan komissio ei ole näyttänyt toteen, että oli olemassa sopimus, jolla rikottiin EY 81 artiklaa ja ETA-sopimuksen 53 artiklaa ..... </p> <p> – Asianosaisten lausumat ..... </p> <p> – Unionin yleisen tuomioistuimen arviointi asiasta ..... </p>	<p>II - 4292</p> <p>II - 4292</p> <p>II - 4293</p>
<p> Kolmastoista kanneperuste, jonka mukaan komissio teki virheen laskiessaan kartellin keston ..... </p> <p> – Asianosaisten lausumat ..... </p> <p> – Unionin yleisen tuomioistuimen arviointi asiasta ..... </p>	<p>II - 4295</p> <p>II - 4295</p> <p>II - 4296</p>
<p> 2. Toissijainen vaatimus, jonka mukaan riidanalaisen päätöksen 2 artiklan g kohta ja 2 artiklan h kohta on kumottava siltä osin kuin ne koskevat kantajaa ..... </p> <p> Asianosaisten lausumat ..... </p> <p> Unionin yleisen tuomioistuimen arviointi asiasta ..... </p>	<p>II - 4300</p> <p>II - 4300</p> <p>II - 4302</p>
<p>Oikeudenkäyntikulut .....</p>	<p>II - 4307</p>